

CELJSKI GROF NA ŽREBCU

ali

Legenda o strukturi

Drama v treh dejanjih

Franček Rudolf

OSEBE:

Herman

Friderik

Komedijanti, ki potujejo od sejma do sejma, kažejo slike in prikazujejo grozljive zgodbe:

Vitez, mlad in lep

Vojak, debel in nasilen

Duhovnik, rad filozofira

Menih, kronist

Grbavec, vodja skupine, v nekaterih prizorih igra Hermana in dvornega norca

Doktor, včasih pisar, včasih sodnik, zapit človek

Nevedni kmet

Meščan

Trgovec

Dekle

Cesar, opat, vitezi, hlapci, vojaki, služabniki, ljudstvo.

Smrt

Opomba:

Kaj je resnica?

To je stopnica,

ki smo se ob njo spotaknili.

Žebelj,

ki smo si z njim podplat ranili.

Resnica je: Otepavali smo se
v nekem času, v nekem prostoru
brez smisla, reda, pomena,
kar tako, okamenelo,
kot se od strahu trdi popotnik
brani zbesnelih sršenov.

Mit — to je čisto drugo.

To je tisto, kar smo hoteli živeti.

To je še nekaj:

naše upanje; in to je tudi upanje vseh,
ki so hoteli uveljaviti sebe,
tako da so slavili in razveljavljali nas.

PROLOG

1

*(Kapela celjskega minoritskega samostana.
Grobnica Celjskih je odprta.
Nekaj vitezov na vsaki strani.
Ulrikova vdova Katarina.
Ljudstvo.*

Osem postav v črnih haljah s kapucami prinese krsto: za njo nosijo vitezi na rdečih blazinah meč, oklep, ostroge in grb Ulrika Celjskega. Za znamenji viteške časti nosijo oprode prapore: celjskega, ortenburškega, slavonskega.

*Eden izmed vitezov stopi k odprti grobnici.
Ko spustijo krsto, vzame oklep in ga razbije. Zlomi ostroge in grb.
Meč mu povzroči nekaj težav. A ne za dolgo.
Vitez opravi vse to povsem preprosto in naravno — kot da je že od nekdanj priča koncem znamenitih knežjih rodbin.)*

VITEZ: Danes, grofje Celjski, in nikdar več!

*(Na njegov hripavi klic se zasliši neznanski jok po vsej cerkvi. Prapori so povešeni.
Oprode jih zlomijo (ker so preveliki) in jih zmečejo v grobnico. Črna maša se začne.)*

2

*(Medtem ko se črna maša nadaljuje, pride opat z oboroženimi hlapci.)
DUHOVNIK (vihti škropilnico in začenja nagrobni govor):*

*Živimo zaradi smrti.
Da bi se stopili z večnim kraljestvom zemlje.
Z večno deželo trav.*

GRBAVEC (*ministrira*):

*Gnusno zelenih trav.
Nerazvitih otrok zemlje.
Kuščarjev rastlinstva.*

VOJAK (*ki tudi ministrira in je zelo patetičen*):

*Umiramo zaradi življenja.
Tega ne znam razložiti.*

OPAT (*zakašlja*).

VOJAK: Morda ni res.

OPAT (*zopet zakašlja*).

OPATOV HLAPEC (*odsekano zarojve*): Ali imate dovoljenje?

GRBAVEC (*skoči proti opatu, se prikloni, potegne pisanje*).

OPAT (*z roko nakaže, da je dokument v redu, in ga ne zanima več*).

GRBAVEC (*hiti*): Poučni, pretresljivi, pregrešnim srcem namenjeni odstavki so pravkar na vrsti.

- OPAT (*predirno gleda predse. Kratka tišina. Potem zakašlja*).
- GRBAVEC (*nervozno kima eni izmed postav s kapuco. Postava noče razumeti, zakaj bi naj prav zdaj bila na vrsti*).
- DOKTOR (*je odgrnil kapuco in začel govoriti: tekst se mu zatika, pa ga vseeno drdra*): Vsak dan spiješ čašo vode. Ali mleka. Ali vina. Suženj si: nikdar se ne upreš in ne rečeš: Danes ne bom spil nobene čaše vode. Ali mleka. Ali vina. Nekega dne pa nezaslišano predrzno odmakneš od ust zemeljske pijače.
- GRBAVEC (*hoče popraviti vtis, neskončno srhljivo in bedasto*): In piješ samo še mlačno temo smrti...!
- OPAT (*zakašlja. Te besede niso naredile nanj prav nikakega vtisa*).
- GRBAVEC (*histerično krili z rokami*).
(*Oglasijo se bobni. Na prizorišče prikoraka SMRT. Ljudstvo zatuli od groze*).
- DEKLE (*ki je igralo Katarino, zapiska, kar ji dajo pljuča*).
(*Za smrtjo prinese deček velikansko podobo Ulrika Celjskega, upodobljena postava je še najbolj podoba svetemu Juriju, naredila jo je brumna kmečka roka, a pod njo je napis: ULRIK*).
- GRBAVEC (*recitira*):
Poglejte svetel meč ob njegove pasu.
Čez glave Ogrov, čez glave Čehov, čez glave Turkov je rasel.
Poglejte levja ramena, pa železno roko,
z njo je suval do src globoko.
Poglejte biserno krono na moški glavi:
bila je luč velike sreče, nad velikimi deželami.
- OPAT (*zakašlja*): Dobro, dobro. Že vem, zdaj bo zapela smrt, a ne?
- GRBAVEC: Da, smrt...
- OPAT (*s spremstvom počasi odide*).

3

- GRBAVEC (*kaže Ulrikovo podobo*):
Poglejte, ljudje, te njegove nabrane nemške hlače,
brez njih je, kadar najbolj veselo skače.
Poglejte ta rdeča lica in ta nežni želodec,
pomislite, ljudje,
pomislite, ljudje,
pomislite ljudje na težke, polne vinske sode.
- VOJAK (*sune dečka, ki drži sliko*): Stran s tem pezdetom. (*Deček se umakne nekam v ozadje. Vojak sune proč tudi Smrt, ki je pravkar začela producirati prevale*).
(*Pogreb Ulrika celjskega se nadaljuje*.)
- NEVEDNI KMET: Ulrik je vse vrline in čednosti združeval,
kar jih je bilo Celjskim kdaj v okras.
Vroč je ljubil. Rad se je vojskoval.
Zapravil je celjsko oblast. Zapravil je tudi nas.
- VOJAK (*brcne vstran tudi njega — navzoči brce nadose odobravajo*).
(*Boben. Piščal.*)

DUHOVNIK (*govori počasi in pretresljivo*):

Imel je vse,
kar si grešno srce lahko poželi.
Zato ni mogel razglablјati
sam s sabo kot menih v molitvi
ali tuhtati, kot tuhta trgovec nad tolarji.
Ni mogel razmišljati
— in gledati temnih oblakov in svetlih ženskih prsi —
kako naj dobi še to ali ono.
Lahko je bil kot lastovka hiter.
Lahko je bil kot sokol popadljiv. (*Poklekne*).
Kako kmalu si je vzel vse, kar se je dalo vzeti.
Živimo zato, da umremo.
Naj mu bo lahka zemlja, ki si jo je vzel.

GRBAVEC (*proti jami*): Dobro se pokrивaj s travami, dobro se krmi s prstjo!

(*Ljudje si nadenejo hinavsko krinko brezumne žalosti*).

SMRT (*pripleše in poje*): Danes, grofje Celjski, in nikdar več. Danes, grofje Celjski, in nikdar več!

4

(*Vitez nosi ogromno sliko z napisom GEBHARD. Strumno koraka*).

VITEZ: Jaz sem Gebhard Celjski, Ulrikov davni ded. Vitez. Vitez železne pesti. Kako mi kruli po želodcu. Tam prihaja menih — po božno čelo se mu sveti v soncu.

MENIH (*je ves miren, zadovoljno se prede sam pri sebi*).

VITEZ (*zapiči sliko v tla in s široko kretnjo stopi naprej*): Častitljivi opat, vašemu samostanu poklanjam te travnike.

MENIH: Katere travnike, sin moj, vse te travnike?

VITEZ: Te štiri travnike ob robu.

MENIH (*ni preveč ganjen, a vljudno pokima*).

VITEZ: Obenem jemljem vaš samostan v svojo osebno zaščito!

MENIH (*zakriči*): Ne! (*Odideta*).

GRBAVEC Gebhardovi sinovi so odločno varovali samostan.

(*Trije menihi z velikimi košarami pritečejo. Dva mrka viteza jih dohitita, jim odzametata košare, jih obrcata...*)

VITEZA: Midva vas morava varovati!

MENIH: Roparja!

VITEZ (*enega izmed njih udari*): Ta nehvaležnost! (*Odidejo*).

(*Deček prinese sliko z demonom ki drži peščeno uro v roki*).

GRBAVEC (*pokaže na sliko*):

Tu vidite tega, ki je vedno pri nas.
Tu vidite tega, ki ga kljub temu lovimo,
bolj ko ga lovimo, bolj pa beži od nas.
Če se mu približamo in mu strmimo v oči,
nas zgrabi s kruto roko, kot žlico nas vrtil,
pomoči nas v veselje, nas v žalost potopi.

Če si pa roke podamo in gledamo v daljino,
nam zmanjša dogodke, razprši jih v sivino.
Za ljubezen in boj in smrt kot ogenj razpiha nas,
spet boža nas, da zaspimo, takšen je ta vrag, ta demon — ČAS.
(*Nastopijo predniki Celjskih. Sami vitezi. Slike, ki jih držijo dečki
v ozadju, so vse enake. Vitez je pač na vsaki.*)

GRBAVEC: Razvrstimo se skoz čas.

DEKLE (*se v obleki gosposke neveste postavi ob prvega viteza*): Moj dragi vitez, k tvojemu gradu prinašam dva gradova.

VITEZ (*se ji prikloni, ji da roko, svečana glasba; zdaj sta poročena in stopita na pot živiljenja: sprehajata se, on jaha, ona veze, ostarita, sključita se, vitez se bolan uleže, pokliče z roko viteza II, svojega sina*): Tebi, sin moj, vitez moj, zapuščam tri gradove. (*Se prime za srce in umre. Dva hlapca ga odneseta.*)

VITEZ II (*žaluje za mrtvim očetom. V tem zagleda Dekle*).

DEKLE (*se mu približa in ga sramežljivo gleda. Vitez se ji prikloni, ona mu poda roko. Svečana glasba*): Tebi, ljubi moj mož, prinašam tri gradove.

VITEZ II (*srečen*): Tako imam šest gradov! (*Se uleže in umre*).

ŽENA (*v obupu vije roke*).

VITEZ III (*pristopi, potolaži vdovo*): Jaz sem njegov brat (*pokaže na umrlega*) po pogodbi med člani celjskega rodu, dedujem po njem, ko nima potomca. (*Odsune vdovo*). Oh, zdaj imam sedem gradov. (*Bojna trobenta.*)

Vitez III gre v boj, se bojuje, pade.)

VITEZ IV (*pokaže na padlega*): Jaz sem njegov brat. Oh, zdaj imam sedem gradov!

DEKLE (*mu pride naproti*).

VITEZ IV: Koliko gradov imaš?

DEKLE: Pet!

VITEZ IV: Lepa si, a gotovo se bo našla katera, ki bo imela še več.

GRBAVEC (*prihiti, preoblečen v žensko*): Jaz imam samo en grad, a ta grad je celjski grad! Celjski grad!

(Ljudje se smejejo. Nekateri odhajajo. Drugi spet prihajajo.)

(Deček prinese cesarjev portret z velikim napisom CESAR).

GRBAVEC: To je pa cesar. Njega je obletaval vitez Friderik Sovneški.

VITEZ V (*teka za cesarjevo podobo*).

CESARJEVA PODOBA (*se ustavi. Vitez v nemi grozi poklekne. Od nekod iz daljave priplava globok glas*): Nisi več zaščitnik gornjegrajskega samostana!

VITEZ V (*plane v bridek jok*).

GRBAVEC: Prepozno. Samostan je reven, vitez slep od zlata.

VITEZ V (*še dalje teka za cesarjevo podobo*).

GRBAVEC: Kaj se sliniš iz leta v leto, pojdi v vojne kot drugi!

CESARJEVA PODOBA (*se ustavi. Vitez v nemi grozi poklekne, deček, ki nosi sliko, vzame meč iz vitezove nožnice in potreplja viteza po ramenu. Glas iz daljave*): Povzdigujem te v grofa!

GRBAVEC: Vitez je postal grof, a spremenil se ni prav nič.

MENIH (*kot da ni bilo nič, razlaga dalje*): Kot vsi ljudje, ki se imajo za kolesca stolpne ure in nekako ne znajo živeti, so se Celjani mladi ženili in zgodaj dobivali otroke. Vanje so prinesli svoja življenja. Svoja zarotniška upanja. In potem so hitro pomrli. Otroci so jim bili podobni — slutili so, da so rojeni prekmalu, naglo in spretno so se ženili in umirali...

VOJAK: Sto let po Frideriku Sovneškemu, vitezu, ki je postal grof, se je Herman II, celjski grof, poročil s hčerko bosanskega kralja Štefana Prvega, Tvrtka.

NEVEDNI KMET: Kakšen je bil Herman, ta, ki si je nabral več gradov, kot si berač nabere uši v vsem letu?

DUHOVNIK (*naenkrat nadaljuje žalni govor nad Ulrikovo krsto*):

Strasti ni mogoče opisati.

In ni je treba.

Pri vsakomur je enaka.

Kdo ne kopiči zakladov

poln upanja, ne bom jih vrnil zemlji?

In vendar smo prah in pepel.

5

(*Grbavec, preoblečen v Hermana. Herman iz igre je podoba brutalnega, zvitega in nagnusnega starca*).

GRBAVEC — HERMAN: Moj trg Celje

stoji na razvalinah rimskega mesta.

Tržani! Povzdigujem vas v meščane!

Celje povzdigujem v mesto! (*Z uradnim glasom doda*):

Dovoljujem vam svobodno trgovino.

MEŠČAN (*ki je bil še pravkar tržan*):

V našem trgu imamo

šest krčmarjev, pet mesarjev,

štiri čevljarje, tri krojače,

nikoli pa še nismo imeli

nobenega trgovca.

GRBAVEC-HERMAN: Dovolim vam svobodno trgovanje

od vzhoda do zahoda,

od severa do juga,

koderkoli sega moja oblast in še dlje.

MEŠČAN: Saj imamo letne sejme,

dva pomladi,

dva jeseni.

GRBAVEC-HERMAN: Zaščitil vam bom poti

na Hrvaško, na Nemško,

na Ogrsko in na Turško.

Nakupovali boste svilo,

na severu pa orožje.

MEŠČAN: Nihče od nas še ni nikoli

potoval niti do Ljubljane.

- GRBAVEC-HERMAN: Zakaj vas zmeraj
vznemirjajo malenkosti. (*Hlapcem*):
Pripeljite trgovce!
- HLAPEC: Do zdaj smo jih samó ropali.
(*Hlapci pripeljejo trgovca, hodi v sredi med njimi, kot da je obsojen na smrt*).
- TRGOVEC: Milost! Plačal bom odkupnino!
- GRBAVEC-HERMAN (*pokaže s kretnjo na mesto*): Tu lahko v miru trguješ.
- TRGOVEC: Vse bom plačal.
- GRBAVEC-HERMAN: Kaj? — Zdaj si pod mojo zaščito!
- TRGOVEC: Usmilite se me! Milost!
- GRBAVEC-HERMAN: Pokažite, človeku, da je svoboden!
(*Ko hlapci trgovca spuste, plane trgovec v jadrn beg; Grbavec-Herman in hlapci odidejo*).
- MENIH: Vsi trgovci — tuji in domači — so prišli pod njegovo zaščito. Res, bilo je drago, a se je splačalo. Rešil jih je sam sebe.
- NEVEDNI KMET: (*je ves preplašen*): Turki se bližajo. Velika vojna bo. (*Veselo*) Velika vojna bo prinesla našemu Hermanu čast in slavo! In plen! Plen!
- VOJAK (*ranjen priteče in se zruši*): Samo jaz sem še živ! Samo jaz sem še živ!
- NEVEDNI KMET: Vsi zvonovi po hribih pojo žalostne pesmi...
- MEŠČAN: Ni hiše, kjer se ni smrt oglasila...
- MENIH: Tu vidite Hermana na splavu — pluje po Donavi.
(*Splav — na njem Grbavec-Herman, ves raztrgan, pa dva vojaka pa še nekdo*).
- MENIH: Na splavu je ogrski kralj Sigismund, ki ga je Herman rešil iz bojnega meteža.
- DEKLE (*v beli obleki je, mlada, čudovito lepa*):
- DEKLE: V grbu Celjskih so tri zvezde.
Pravijo, to so podobe treh nebeških zvezd,
ki bodo zableščale nekoč.
Pri Nikopolju, nad grenkimi polji smrti,
je vzšla zvezda Hermana Celjskega.
- GRBAVEC-HERMAN (*pride s kraljejskimi hlačami, pljune od jeze, pomoči kraljevske hlače v Donavo in jih svojeručno pere. Potem steče k loncu, v katerem se kuha juha, in si opeče prste*): Pazi na hlače! Kraljeve hlače!
- VOJAK (*ki stoji pri krmilu, se stegne za hlačami in pade v vodo. Zakliče na pomoč — potem se pa utopi*).
- GRBAVEC-HERMAN (*zamenja vojaka pri krmilu, ziblje se na eni nogi, umira od zaspanosti*).
- MENIH: A pripeljal je kralja v Carigrad.
- DEKLE: Kralj Sigismund je Hermana imenoval za slavonskega bana.
Kralj Sigismund je zasnužil
Hermanovo hčerko Barbaro.

Kralj Sigismund kandidira
za nemškega cesarja.

GRBAVEC-HERMAN (*stoji v ozadju sam zase, razmišlja*).

NEVEDNI KMET: Lepo je, če te ljubi čudodelna zvezda.

Glejte, zvezda je Hermanu vse uredila.

VOJAK: Navadila ga je jezdit v Pečuh, k nogam kralja in cesarja
Sigismunda.

DOKTOR: Nas vse vodijo zvezde. Zvezde — te igrače ljubega boga.

Vsi smo marionete nekih zvezd. A to še ne pove, ali smo takšni ali
drugačni; nitke so nitke, marioneta pa se lahko smeje ali joče.

NEVEDNI KMET: Kakšen je bil Herman?

MENIH: Kot vsi njegovi dedje. Oni so sanjali o grofovstvu, on o kraljev-
ski kroni. Oni so ropali samostane, on kraljestvo. Ali bili so člani
iste verige.

DEHOVNIK: Ni se poznal. Ni se razumel. Bil je preklet.

MENIH: Imel je tristo gradov. Bil je srečen. Bil je srečen sam s sabo.

Prvorojenca, potomca, upanje, prihodnost, je dobil šele v zrelih letih.

In zanj, za grofa Friderika, se ni več zmenil. To zato, ker mu je
hotel zapustiti kraljestvo.

NEVEDNI KMET: Friderik je pijanec, ženskar, prasec.

DUHOVNIK: Friderik je zrasel kot divja trta. Vsega se oprijema, na
vse se opira. Friderik razume sam sebe. A ne more zrasti nad
druge. Sploh ne more zrasti.

DEKLE (*vzklikne*): Herman, postani knez!

MENIH: Hitro, dokler Sigismund še živi. (*In se zasmeje*).

DEKLE: Pomagala ti bo zvezda: Friderik!

(Opat s spremstvom se vrne.

Boben se oglasi.

Smrt priskače na oder).

GRBAVEC (*še vedno v obleki Hermana*):

Zdaj vam bomo zaigrali
življenje Jezusa Kristusa,
našega gospoda ...

I. dejanje

(Prestolna (viteška) dvorana novega celjskega gradu.

Oprema je razkošna.

Ob stenah oklepi, po stenah meči, sulice, muškete.

Pisane skrinje.

Po stenah slike prednikov: tudi Hermanova slika. V kotu sobe top.

Prestol na vzoišenem mestu.

Nad prestolom grb.

*Globoko pod prestolom v ospredju mizica za čaj in nekaj rezljanih
stolov okoli nje. Tu sedita Herman in Friderik, kadar sedita.*

HERMAN: Kaj si naredil z dekletom?

FRIDERIK: Nagnal sem jo.

HERMAN: Dekle je iz Teharij. Njen oče in njeni bratje so moji vojščaki.

FRIDERIK: Že teden dni je bila pri meni. Več je res nisem mogel trpeti.

Pripeljal sem si novo, ta ni iz Teharij.

HERMAN: Dekle je šlo v Savinjo.

FRIDERIK: Res? — Mnoge naredijo tako.

HERMAN (*zbesni*): Dekle je nerazsodno. Ampak jaz zgubim zvestobo osmih zanesljivih slug.

FRIDERIK: Osem — se pravi, da je imela tudi kakega strica — najbolje bo, da mi ostro prepoveš jemati dekleta iz Teharij.

HERMAN: Prepovedal sem ti hčere vazalov. Pa hčere trgovcev. Vedno najdeš kakšne, ki ti jih še nisem prepovedal. Ko rečem, me ubogaš, seveda. A kaj, če me nekega dne ne boš več mogel ubogati?

FRIDERIK: Takrat te pač ne bom ubogal.

HERMAN: Zato bi rad govoril s tabo. — Naš rod je že star. Ni bil tako močan in tako bogat, kot je danes — ko je tvoja sestra Barbara poročena s cesarjem. Če se je Gebhard Sovneški, naš davni praded, hotel napiti, je moral oropati to ali ono samostansko zidanico. Mislim, da si slišal, kaj danes že vsi gobezdajo: Jaz bi rad postal knez. Cesar se moji prošnji ne bo mogel več dolgo upirati.

FRIDERIK: To so tvoje zadeve. Jaz imam rad konje, oklepe, dekleta. Rad potujem.

HERMAN: Ti pozabljaš na svojo čast in na svojo prihodnost. Ti se norčuješ sam iz sebe.

FRIDERIK: Kdo sem jaz? Šibko telo, ne prav razviti možgani. Šibko razviti čuti. To, kar mi da življenjske sile, je zunanji svet, ki se lomi v meni in teče skozi mene.

HERMAN: So svet vsa ta ukradena dekleta, novi kraji, spopadi na turnirjih, obleke, lisice, medvedi . . . Vedeti moraš, kaj si želiš. Nekje v sebi moraš imeti svet svojih lastnih zamisli — vzvišene temelje, na katerih stojiš.

FRIDERIK: Svet, ki se nataka vame — neprestano, kot da jašem čez pomladno polje — je resničen in živi. Ampak takoj, ko je v meni, je to mrtev, zgodovinski svet. Pospravim ga v razne predalčke. Če se lahko iz njega kaj naučim, se naučim. Tako si nekoliko izostrim čute. Zdaj je potreben kratek odmor. Po kratkem odmoru — največkrat je to kar spanje — se lahko poženem v nov boj za predmete, za ves pisani svet okoli sebe.

HERMAN: Ko imaš toliko deklet, jih sploh ne moreš ločiti drugo od druge. Še preden si si katero dobro pogledal, že ti skoči v Savinjo.

FRIDERIK: Res je, da ničesar ne morem doživeti do kraja. Naši čuti so preslabi. V vsaki stvari bi lahko našli še in še zanimivih reči in si sproti izboljševali čute. A čuti se naveličajo drobnjakarstva. Zaželim si močnega, vsestranskega doživetja — in potem me je težko pomiriti.

HERMAN: Vino zajemaš z rokami, to je. Vse ti steče med prsti. Zato ti je dolgčas. Ničesar ne napolnjuje tvojega življenja. In tako grabiš vse hitreje in hitreje. Bilo bi vse drugače, če bi imel posodo. Taka posoda pa si si lahko samo ti sam.

- FRIDERIK: Mislim, da sem si dovolj dobra posoda. Še več: nisem še videl majolike, ki bi sama letala za studenci in vinskimi sodi. Tako kot jaz. — Tega dekleta nisem nagnal, ker je ne bi imel rad, ker je ne bi bil doživel — posrkal sem jo vase, bila je nenavadna, medenogrenka cvetlica. Nagnal sem jo, ko je postala taka, kot so vse druge.
- HERMAN: Ob nobeni še nisi počakal tako dolgo, da bi ti bila lahko povedala spet kaj novega.
- FRIDERIK: Ženske so kot zrcala: naj bi bil čakal, da mi táko dekle pokaže, kako sem se spremenil, kako sem za eno, pa spet za drugo stopnjo omagal — naj bi bil čakal, da mi iz leta v leto ponavlja take čudovite nove reči?
- HERMAN: Nikoli nimaš ničesar. Bogat si: nič te ne teži. Reven si: nič te ne tolaži. Takó ti seveda ne preostane nič drugega kot neprestano uničevati konje v dolgih nočnih sprehodih. Mrzlo srce imaš, Friderik. Greješ se v toploti drugih. Ko boš nekoč sam, boš ugasnil. In to moram preprečiti.
- FRIDERIK: Ti imaš najlepšo svojih posesti v svoji glavi: tam je zgrajena država z armado, trgovskimi potmi, tudi s palačami morebiti. Tako kot slikar, ki prenaša na stene temačne cerkvice podobe svetnikov, preslikavaš to svojo zamisel v prostor med nemško cesarstvo in ogrsko kraljestvo. Sam vem, da sem zate samo nekakšen gradbeni kamen. A počakaj, nikar me ne zazidaj v kakšno vlažno rodbinsko klet. In nikar me ne poskušaj obklesati.
- HERMAN: Potrebujem denar, zveze, zemljo. Trgovcem sem odprl nove poti. Nekaterim trgov in nekaterim cehom dal nove privilegije. Bosanski kralj Tvrtko, moj tast, me bo imenoval za dediča. Ne bom dobil Bosne, če ne bom svoboden knez. A knez ne bom, če ne bom prestolonaslednik v Bosni. Potrebujem zemlje.
- FRIDERIK: Ozemlje tvojega očeta je bilo dvakrat manjše...
- HERMAN: Tvoje ne bo dvakrat večje od mojega! Koliko vojn in porok je bilo treba... Na Hrvaškem, še posebej ob obali, je najmočnejši knez Frankopan. Včasih velja njegova beseda na Ogrskem več kot kraljeva. Frankopan ima hčer.
- FRIDERIK: Vem.
- HERMAN: Posestva, ki bi jih priženil z njo, so pokrajine. In morebitni sovražnik bi bil nenadoma naš zaveznik.
- FRIDERIK: Vem.
- HERMAN: Lahko mi priboriš velik kos zemlje. In še večji kos moči. Moj pajdaš boš.
- FRIDERIK: Zakaj se delaš dobrega? Saj vem, da si že sam odločil.
- HERMAN: Pravijo, da je ona eno tistih bitij, ki živijo od zraka in imajo raje temo kot svetlobo. Nihče se je ne upa prav pogledati. Stroga in suha je kot gotsko okno.
- FRIDERIK: A ne, bolje je, če si sam oprtam tovor na rame?
- HERMAN: Ne. Hočem, da izbiraš.
- FRIDERIK: Dostikrat te gledam — oguljen, rjav jopič imaš — edini med temi bleščočimi gospodi. In vendar se ti klanjajo. Te sence spreminjajo tvoje besede v dejanja. Ali ti ni težko samevati med toliko hlapci?

HERMAN: V tem je neka slast.

FRIDERIK: Edini si, ki misli, edini, ki mu želja ni treba podrejati splošnim koristim — se pravi, koristim koga drugega.

HERMAN: Misliš? Če se ne bi podredil stotinam drobnih nujnosti — bi ti vitezi danes ne bili moji vazali. Res, dolgočasijo me. A otročje se jih veselim. To so dobri borci, Friderik. Dobri trgovci. Vprašujejo me za svet, a vse prevečkrat samo zato, da so varni, ko se kaj ponesreči.

FRIDERIK: Kako lepo mi predavaš. Nitke iz tvojega gradu so speljane v zadnjo vas treh grofij. Res, da ti držiš konce teh nitk, a drugi konci teh nitk držijo tebe. Kadar ti hočeš, se marsikaj premakne, a če se kaj premakne, se tudi ti premakneš. Ti gospodje so tvoji hlapci — kaj pa, če si ti njihov hlapec? Kako neki znaš odgovarjati na vsa vprašanja, ki ti jih zastavljajo? Ali res verjameš, da lahko na vse pošteno in točno odgovoriš? Ali verjameš v red? — Še ko sem bil otrok, sem vedno razmišljal: Nekega dne oče ne bo znal ničesar reči — in bo odgovarjal kar tako ... kar tako ... — kot riba v košari, ki otepava z ropom, da bi se rešila.

HERMAN: Da, treba je verjeti v določen red. Osamljenost daje človeku neko mesto in neko moč.

FRIDERIK: Misliš, da sem brez moči?

HERMAN: Brez moči si. Prvič. Ker nimaš ne zemlje ne vojakov. Drugič. Ker si ničesar ne upaš.

FRIDERIK: Vidim, da je tvoja oprava lažna skromnost. Ji pač ne moreš posvečati časa, z idejami imaš preveč dela. Ni ti dolgčas! Zaposlen si z vozli, ki jih ne moreš razvozlati, z deželami, ki jih ne moreš osvojiti. Ves zadovoljen in vesel si v družbi hlapcev, ki so prav tako brezmočni kot ti. In ti bi bil rad svoboden? Biti svoboden pomeni biti sam.

HERMAN: Najraje bi te zaprl v klet: za dan, za en sam dan. Zanima me, ali bi znal tako dolgo biti sam? Razumem te, Friderik. Ti mi nikar ne pravi, da hočeš biti puščavnik.

FRIDERIK: Biti sam pomeni: nikogar ljubiti. In nikogar se bati.

HERMAN: Ne maram mrzlih ljudi. Mrzla srca, mrtve želje.

FRIDERIK: Če si svoboden, uresničuješ svoje zamisli s svojo lastno močjo, ne pa z močjo svoje laži in svoje diplomacije. Svobodnega človeka nihče ne uboga, vsak ga pa posluša. Kako lepše je, če ljudje poslušajo tebe, kot pa če poslušajo tvoje orožje.

HERMAN: Ne govori o tem. Tako kot si jaz ne predstavljam svobodnega človeka, ki je razčesan od popivanj in kurbarij, tako si ti ne predstavljaš svobodnega kneza. Najini predstavi o svobodi sta zelo subjektivni in zelo različni.

FRIDERIK: Svoboda je preprosta reč. Od vsega je najlepša. In od vsega najstrašnejša. Vsak si jo želi. A nihče je ne mara. Ti si želiš biti svoboden knez. Zakaj? Ker je kneževski klobuk lep? Ampak če bi te postavili za cesarja?

HERMAN: Vsaj kralj hočem biti. Pa tudi cesar. In če to ne bom jaz, bo kak drug Celjan. Kak vnuk.

FRIDERIK: Kaj pa, če bi te tvoj cesarski zet postavil za ljubega boga? Herman — bog? Boga so si ljudje zamislili kot absolutno svobodo. Si predstavljaš sam sebe, kako se dan za dnem trudiš podrediti si, se pravi — uravnati vse druge?

HERMAN: To počnem.

FRIDERIK: To počneš. Ampak končno ni važna količina oblasti. Saj lahko zadnji birič prevara kralja. In že oblast grofa je nekam bolj vodena kot oblast viteza, ki ima le deset kmetij. — Gre za nekaj čisto drugega. Vemo, kako si podrejaš ljudi. Ampak uravnnavati jih takó, da jih spravljaš pod zemljo, to zna vsak tolovaj. Bog uravnava ljudi, bog si podreja ljudi s tem, da jih z brezmejno modrostjo razsvetljuje. In da jih osrečuje.

HERMAN: Bistro glavo imaš. Da, ti si moj sin. Tvoje ideje so fantastične. Seveda pa so zelo hladne in neuresničljive, take, kot se spodobijo tvojim mladeniškim letom.

FRIDERIK: Trideset let mi je.

HERMAN (*ga ne posluša*): Pojdi zdaj ...

FRIDERIK: Oče ...

HERMAN: Uri se jahati in uči se matematike. So stvari, ki človeku koristijo. In sporoči mi, kaj si izbral.

FRIDERIK: (*se dolgo obotavlja, potem nepričakovano izbruhne*): Sem že izbral. — Lepo si mi govoril. A pozabljaš, da hočeš ti osvojiti svet, da sem pa jaz zadovoljen s tem, kar imam. — ni veliko, a je dovolj. — Zato se ti tudi najlepše zahvaljujem za čast, ki si mi jo namenil s poroko z Elizabeto Frankopanko. Oprosti.

HERMAN (*čez čas*): In ti praviš, da nisem sam? Sam?

FRIDERIK: Lahko me prisiliš.

HERMAN: Nikogar ne bom silil.

FRIDERIK: Vedno si me silil.

HERMAN: Ne razumeš. Potrebujem te. Nisi več otrok.

2

(*Grbavec je preoblečen v Hermana, strahotna karikatura je, ošaben, ves prizor gleda nekam kvišku.*

Vojak je oblečen kot plemič, je poslanec kneza Frankopana.

Ljudje in igralci so posedli in ju opazujejo.)

POSLANEC: Moj gospod, knez in grof Frankopan

mi je naročil, naj se vrnem

čimprej, čimprej.

Saj bom počakal.

Bojim se pa, da bom užalil gospodarja.

Prosim, odgovorite mi vendar.

Vi ste me vabili.

GRBAVEC-HERMAN: O — kakšna čast, da vas zopet vidim!

(*se izzivalno prikloni*)

Povejte mi, kaj vam leži na duši?

POSLANEC: Moj gospodar ...
 GRBAVEC-HERMAN: Nesite mu moje najponižnejše pozdrave.
 POSLANEC: Drznil bi si vam omeniti,
     da že tri mesece čakam na vašo besedo ...
 GRBAVEC-HERMAN: Tri mesece za eno samo mojo besedo?
     To je preveč.
     Pojdite. Jutri vam odgovorim.
     Ne. Jutri bom na lovu. Pojutrišnjem vam odgovorim.
 POSLANEC: Vsako jutro navsezgodaj
     jezdijo iz mesta vaši možje,
     ob večerih se vračajo zbiti in pomečkani.
     Meščani govore ...
 GRBAVEC-HERMAN: To ni res!
     Friderika ne iščem
     in ga ne bom iskal.
     Ti vojaki
     so navadne patrolje,
     ki so v glavah meščanov narasle.
 POSLANEC: Vse mesto pravi, da Friderik
     noče tiste prekle — bog mi oprosti —
     iz naše dežele.
 GRBAVEC-HERMAN: (*zatuli*): Obesiti vas dam
     za te besede!
 POSLANEC: Že zadnjič ste mi tako rekli. (*In se prikloni*).
 GRBAVEC-HERMAN (*se obrne proč*).
 POSLANEC (*ga ne misli izpustiti iz rok*):
     Vse mesto govori, da se Friderik
     že tri mesece skriva na kmetiji svobodnjaka
     ob prastarem gradu Sovneku.
     Če čakate njegove besede,
     pošljite mu vendar hitrega sla!
 GRBAVEC-HERMAN: (*se norčuje*) Vam na ljubo
     bom izbezal sina iz luknje
     kot podgano.
 POSLANEC: To je nujno.
     Svobodnjak ima čudovito hčer.
 GRBAVEC-HERMAN: Oglasite se torej kmalu.
 POSLANEC: Proti večeru?
 GRBAVEC-HERMAN: Da, proti večeru,
     čez štirinajst dni.

3

HERMAN: Zakaj se vračaš, Friderik? Jaz imam svoje, ti svoje. Če ne
     boš ti, bo pa tvoj brat imel zakonitega potomca. Ničesar ni, kar bi
     naju grizlo.
 FRIDERIK: Vzamem Elizabeto.
 HERMAN: Čemu?
 FRIDERIK: Ti veš bolje kot jaz.

HERMAN: Morda se ti bo razrasla, če jo boš trgjal s svojimi burkami. Z bogastvom veselja si še vsako omajal, da je pozabila nase. Ampak ognja, ki je v tebi, ne boš mogel prenesti nanjo; pa čeprav je na videz kot poleno.

FRIDERIK: Zaželel sem si resno, topo, skrbno gospo — ki mi bo dala dom in otroke.

HERMAN: Velikokrat si kaj zaželiš. Vedno si tisto tudi vzameš. Ampak kmečke bunke je zelo preprosto odstraniti. Če se odločiš za Elizabeto, si priboriš velik kos zemlje. In še večji kos moči. Postal boš moja desna roka. Verjemi, zelo pazim na svoje roke. — Strogo kaznujem izdajalce. —

FRIDERIK: Še vedno ne razumem tvojih zamisli. In še vedno sem tak, kot sem bil. Vsega si enako želim. — Vendar pa mislim, da nama manjša kupčija ne bo škodovala: Jaz tebi oblast, ti meni oblast. Ne bom te vpraševal, kaj boš igral s svojim novim vplivom. Ti pa ne mene, kaj si bom izmišljal z denarjem, ki mi ga boš dal — in z Elizabeto.

HERMAN: Ne boš se poročil z njo.

FRIDERIK: Jaz se hočem.

HERMAN: Človek ne more biti pol tu, pol tam.

FRIDERIK: Tudi ti še kako mešetariš, ne živiš samo od meča...

HERMAN: Ne morem pustiti, da bi moj sin pogazil sam sebe.

FRIDERIK: Kaj hočem do smrti biti otrok? Se poditi za zajci in dekleti?

Oče, zaželel sem si položiti trše temelje za svojo svobodo.

HERMAN: Ni temeljev. Samo svoboda: ali po moje ali po tvoje.

FRIDERIK: Bojiš se, da ti bom prevzel preveč oblasti. Otročje si ljubosumen!

HERMAN: Če bi bilo to res, bi lahko bil ti samo ponosen!

FRIDERIK: Vedno sva govorila odkrito, kot se spodobi vitezom.

HERMAN: Kar hočeš, hočeš zase, nikoli ne boš zares moj sin.

FRIDERIK: Potrebujem me, kot jaz potrebujem tebe.

4

(Deček prinese Elizabetino sliko: Elizabetin obraz je razpotegnjen, oči stroge in odsotne, lasje skriti pod pokrivalom).

NEVEDNI KMET: Friderik ji je stekel naproti,
dvignil jo je v naročje,
stisnil jo je na srce.
Pa so pravili, da je divjak.

MENIH: Mene zanima, ali ste kaj pili?

NEVEDNI KMET: Vse mesto je bilo veselo...

MENIH: To zato, ker Friderik odhaja.

NEVEDNI KMET: Herman mu je dal južne gradove,
on mu bo vračal krepke sinove...

VOJAK *(pride, gleda sliko)*: Da. Držati se pa zna, držati.

NEVEDNI KMET *(je še vedno do kraja navdušen)*: In kako sončno vreme je bilo!

FRIDERIK: Ali ni lepo zapravljati? Razbiti to, pa spet ono? Vse samo zaradi veselja? Uničiti najboljšega konja samo zaradi enega pogona?

HERMAN: To ni lepo.

FRIDERIK: Ne vem. — Strah me je. Postal sem mož Elizabete Frankopanke. Po tvoji zamisli. Postal sem lastnik gradu v Krškem. Po tvoji zamisli. Nekaj mogočnega sem pravzaprav. Ampak zakaj nisem oproda, ki vodi tvoje konje? Zakaj nisem pomočnik debelega peka?

HERMAN: Zakaj nisi cesar?

FRIDERIK: Skromen sem — nikoli nisem prav nič bil. In nikoli nisem niti hotel kaj biti.

HERMAN: Ti si Friderik Celjski. In to je več od vsega.

FRIDERIK: Moja pot je načrtana, neizbežna. Še preden sem prav stopil po njej, je že dokončana. Nisem si še mogel reči: preveč si doživel, Friderik. Umirajoči svet se kopiči v tebi in te dela težkega in načelnega. — Jaz imam rad konje, sulice, ženske. Rad plavam in potujem. Nikoli nisem igral: kajti če igraš, tvegaš. Nikdar nisem imel kaj tvegati. Zdaj me je pa strah.

HERMAN: Sam — nisi nekoč rekel, da nisem sam?

FRIDERIK: Želiš si biti sam. Zato verjameš, da si. Jaz želim biti neresen. Pa ne morem verjeti, da sem tak.

II. dejanje

1

(Viteška dvorana v novem celjskem gradu.)

(V njej je manj orožja kot v prvem dejanju, pa več praporov.)

Prapori spreminjajo dvorano v čuden gozd.

Po stenah zemljevidi.

Herman sedi na grofovskem prestolu.)

PRVI SEL: V kočevskih gozdovih zida Friderik grad!

DRUGI SEL: Friderik je poklical stavbarje iz Nemčije!

HERMAN *(se prebuja)*: Končno je prav, da nekoč sam kaj ukrene!

TRETJI SEL: Friderik je poklical stavbarje iz Italije!

VOHUN *(zaupno)*: Friderik nakupuje lahko beneško pohištvo.

(Sli so drug za drugim pritekli v dvorano — zdaj se prav tako nenadno drug za drugim izgube. Takoj nato pa zopet začnejo prihajati.)

PRVI SEL: Friedrichstein — grad grofa Friderika je dozidan.

HERMAN: Tako hitro? Tako zelo zelo hitro? Postavil si je utrjen grad — ni slabo za začetek.

VOHUN: Friderik je poklical zlatarje iz Benetk. Kupuje zrcala.

- TRGOVEC (*se boječe prikloni in opraviči*): Ničesar nisem pripeljal. Friderik mi je odkupil ves porcelan, kar sem ga tovoril v vašo deželo.
- DRUGI SEL: Friderik je poklical slikarja iz Firenc!
- TRETJI SEL: Tovor tkanin iz Indije!
- VOHUN: Grad prekaša vse, kar si more naslikati domišljija.
- HERMAN (*se grozno smeje*).
- GRBAVEC-DVORNI NOREC (*se pojavi za njegovim hrbtom, govori ostran*): Te ni strah, ko se tako predrzno smeješ?
- HERMAN (*sлом*): Dosti! Vidim, da je čez vse temeljit! Kje vendar najde potrpljenje, da naroča vse te potankosti? (*Prøemu slu*): Nesi mu še teh dvesto cekinov. Pozdravljam ga. Naj se uči računati. In naj jih koristno uporabi. — Tu imaš cekin za pot, pa da boš hiter. (*Odide*).
- GRBAVEC-DVORNI NOREC: Tkanine, tapete, blazine in piskri? Že deset let zbira slike slavnih mojstrov, on, ki se spozna samo na merjasce. Že deset let — deset let, v tem času otrok postane ženska — križarijo njegovi oskrbniki po naši in po vseh sosednjih deželah. In kaj iščejo? Igrače. — Neverjetno, koliko stvari je potrebnih, če hočeš obdati sam sebe z zidom svoje lastne neumnosti. Koliko sveta — in denarja! — potrebuje Friderik samo za to, da se lahko odreka svetu!
- PRVI SEL: Ne bo držalo, kar praviš. (*Potežka mošnjo*). Herman veruje v Friderika. In Herman ima zmeraj prav.
- DRUGI SEL: Tudi Herman je človek: raje vidi tisto, kar mu ugaja, kot tisto, kar bi videl, če bi bistro gledal.
- DEKLE (*nastopi kot služabnica*): Je Friderik komu naročil, naj vpraša po njegovem sinu, grofiču Ulriku?
- VOHUN: Mi nismo v Friderikovi službi.
- GRBAVEC-DVORNI NOREC (*dekletu*): Friderik je dal svojega sina Hermanu.
- Zato ga nikdar ne obišče. Nikdar ne vpraša po njem.
- DEKLE: Ulrik je vendar tako ljubek fantek!
- GRBAVEC-DVORNI NOREC: Ulrik še nima deset let.
- A je že vojak.
- Mož težkih besed bo pa še postal.
- Vsi vemo, čigavih besed.
- DEKLE: Kaj bi se naj vrgel po očetu?
- GRBAVEC-DVORNI NOREC: Ne zameri Frideriku, če te je kdaj imel rad. Prvič: To ni lepo. Drugič: Saj te ni rad nikdar imel. (*Vsi razen Grbavca-dvornega norca odidejo*).
- GRBAVEC-DVORNI NOREC (*govori s Hermanovim prestolom, mu maha, se mu klanja . . .*): Gospod grof, nikar na to potovanje! V gozdovih preže v zasedah naše misli. Navadno pridemo tja, kamor smo želeli — a redkokdaj redkokdaj nam uspe, da bi se vrnili tja, odkoder smo šli na pot. (*Zapoje*):
- Potovali smo
na drugi kraj morja.

Potovali smo
na skrajni rob sveta,
da bi odkrili luč, ki v nas gori.
Luč, ki nas kot roka pokonci drži.
Pristali smo
ob drugem bregu morja.
Veseli smo, kako
je lep skrajni rob sveta.
Pa našli smo luč, zdaj je v nas tema.
Luč je roka, ki nas stiska ob tla.
(zakriči): Na konje! Na konje! (*In odpleše*).

2

(Friderikov grad — Friedrichstein.

Soba ogledal.

Po stenah vise beneška ogledala raznih velikosti in oblik. Bogati okviri. Ogledala so zagrnjena.

Nič drugega.

V ospredju čajna mizica, prav taka, kot jo ima Herman v svoji viteški dvorani. In prav taki rezljani stoli.

Lestenez z zavitimi kraki, ki pomenijo zaupnost).

(Herman in Friderik si ogledujeta grad. Vstopita).

HERMAN: Kaj je to?

FRIDERIK: To je soba ogledal.

HERMAN: Tu se ustaviva. Ko hodim skozi tvoje sobe, nikoli ne vem, kje pravzaprav sem. Služabniki neprestano prenašajo knjige, zavese, skrinje, blazine, sekire, čelade in atlase — svinjarija! Kaj se seliš?

FRIDERIK: Če je le mogoče, skušam vsak dan zamenjati vso opravo. Nor sem na nove in nove predmete in rad jih gledam v vedno novih kombinacijah.

HERMAN: (*stopi k prvemu ogledalu, ga odgrne — zagleda se čisto spačenega; divje se zasmije*): Friderik, to so neznansko zabavne igrače. (*Odgrinja zrcala in v vsakem se vidi čisto drugače*). V teh steklenih ploščah je skrit prostor: ene te odmaknejo od sveta, druge te pa pomanjšajo — kot da ležeš sam vase in postajaš dojenček. — Tole beneško z vgravirano mrtvaško glavo pa te razstavi v barve — kaj te res veseli gledati, kakšen boš, ko boš mrtev? Neokusno. (*Zagrne ogledalo*).

FRIDERIK: Dan ni enak dnevu. Včasih lazim zjutraj po blatu in lovim race. S samostrelom. V jeseni pripravijo kmetje pasti in cele noči lovimo polhe. Lisice lovim včasih z velikimi, včasih pa z malimi pastmi. Že enajst medvedov sem ubil letos: dva z mečem. Najlepše — pa, žal, tudi najlaže — je s kopjem. Konj je ves trd od strahu. Noče naprej. Biješ ga, da se mu cedi po bokih in strja v tenko srajco — potem se žival omahujoče zažene naprej. Zadnjič me je bela kobila stresla s sebe, ko sem bil že tik pri medvedu. Medved pa jo je dosegel in ji paral trebuh — medtem ko sem ga prebadal.

HERMAN: Ti se boš znal igrati z deželami! — Jaz nisem nikoli imel pravega časa, da bi študiral. Ti se obdajaš s čarovniki in kemiki — pa jih celo lahko razumeš, ko imaš čas. In vsako drevo posebej si lahko ogledaš — in vsako žival. To ti zavidam. In vsako žensko si lahko privoščiš. To je edino, kar sem cenil tudi jaz. Ampak ti razčlenjuješ ženske. Ti jih raziskuješ?

FRIDERIK: Vedno me je prestrašilo, če sem pri kateri odkril kaj starega. Nekaj, kar sem že doživel. Kadar zagledajo kmetje moj prapor, poskrijejo svoje žene in hčere, ne samo v izbe, v skrinje, v slamo — neverjetno, kako malo mi zaupajo.

HERMAN: Ti si razvaječek. Ljubljenček usode. Nikoli nisi našel nobe-nega bitja, ki bi ne moglo biti tvoje. Ko si bil še fantič, sem se vedno razveselil: žensko si nekoliko potolkel — kot jajce. Pa si jo že lahko popil ali pojedel. Kar si pač hotel.

FRIDERIK (*dolgo razmišlja — potem mu odgovarja po ovinku, čisto drugače, kot je najprej mislil*): Moja mati je vse dneve presedela v svojem udobnem stolpu. Gledala je po zeleni kotlini in proti temno modrim goram v daljavi. Mnogo sem bil pri njej. Ti pa zelo redko. Kadarkoli je govorila o tebi, se je smejala: zdaj zida gradove ob trgovski poti na Ogrsko, kaj praviš, Friderik, je potrebno zidati gradove za trgovce? — Tvoj oče spet vadi vojščake. On, ki še meča ne zna prav držati.

HERMAN: Da, so ženske, ki si jih želiš, pa ti nekaj v tebi prepereči, da bi se jih lotil. Tudi ženske, ki preprosto ne morejo biti tvoje, spadajo v to zvrst. Taka je bila tvoja mati: po dolgih letih sva nazadnje postala prijateljca. Pravila mi je o svoji ljubezni do nekoga, ki ga nikoli ni bilo. Sprejemala me je kot slabo vreme: ne maramo ga, a izogniti se mu ne moremo. Nisem je mogel osvojiti. Zame je bila potopljena zemlja. A našel sem mnogo drugačnih. Brate imaš. In malokdo jih ima toliko kot ti. Čeprav ne veš zanje. Eni te stražijo, eni molijo zate, tretji v trgu pa prekupčujejo. Včasih me obide misel: vse skupaj bi vas moral imeti rad. Za vas vse bi moral skrbeti iz ljubezni in ne zato, ker pač ne znam ravnati drugače.

FRIDERIK: Grizlo te je, kaj? Imel si jo rad.

HERMAN: Nisem. Pa kaj ti veš, kako je, če ti kdo kaj pomeni?

FRIDERIK: Nekoč sem iskal žensko, s katero ne bi mogel kar tako, za prvim vogalom. Bilo je v Krškem. Ko smo se vračali z lova, sem v vasi nedaleč od mesta zagledal dekle. Zatrobil sem v poseben majhen rog. Spremstvo je izginilo naprej. Pograbil sem punco in odjahal z njo proti pristani. Odneseš sem jo v zgornjo sobo, kjer imam široko posteljo z baldahinom. Vedno za take namene. Ni skušala zbežati. Ni se otepavala. Ni grizla. Da, niti vpila. Čisto tiho je jokala, moral sem prižgati svečo, da bi našel kje kako njeno solzo. Videl sem: lahko jo vzamem, ampak ona ne more biti moja. Hotel sem jo potolažiti. A tolažiti sem znal ženske samo na en način. Zaspala je. — Teden dni kasneje sem jo iskal, pa je skočila v Krko. In nihče je ni pravi čas potegnul iz vode. Mesec kasneje sem srečal Veroniko.

HERMAN: Ponavljaš se. Dolgočasno. — Naj nama prinesejo vina!

FRIDERIK (*tleskne s prsti, sluga prihiti*): Vino. (*Sluga odide, kasneje se vrne z vinom.*)

HERMAN: Kadarkoli sem zagledal pred sabo nemogoče, se mi je pokazalo najprej v sanjah — kot zid. Kot orjaški, z zelenjem obrasli zid, ki ne zadoni, tudi če s topom ustreliš vanj. Te sanje so se mi razbohotile čez najbolj sončne dneve — pred očmi mi je dihal tak zid. Ko sem se z muko povzpел nanj, ko sem že slutil pokrajine za njim — je pa naenkrat izginil. Oddahnil sem se in se ozrl naokoli: pa sem odkril, da sem, kjer sem bil prej — v svoji stari pokrajini. In da ni nikjer nič nemogočega. Saj je s tabo prav tako: okoli sebe postavljaš različna zrcala. Ne moreš jih zmetati skozi okno in se zagledati v gol zid — v katerem bi se zares videl. Menjavaš predmete in kombinacije! Ha!

FRIDERIK: To je človeška usoda. To je še huje kot nagon parjenja. Huje kot vsi preprosti živalski nagoni. To je nekaka sila, ki si jo je človek sestavil iz oborin vseh premaganih ukazov svojega živalskega telesa. — To je sila, o kateri ne morem razpravljati: ker se ji ne morem toliko izviti, da bi jo lahko precenil. Lačni kmetje zidajo kapelice. Meščani zlagajo kamnite bloke v ogromne katedrale, ki bi naj dosegle nebo. Plemiči postavljajo gradove, večje kot je njihova zemlja — in ko končajo, nimajo s čim napolniti dvoran, da potem zevajo kot komaj izkopani grobovi. In mah prerašča zidove, dež in sneg grizeta strehe. — Da, včasih počivamo, malce počivamo — a takih zapitih dni se sploh ne da opaziti. — Vendar pa — ti si vse preveč širokopotezen in z vse preveč pretiranimi stvarmi se ukvarjaš, da bi lahko razumel, kako je najhuje, če pozabljam o nase. Človek je — ljudje so kot zrcala. Nekatera zajamejo toliko, kot so velika. Takih ne maram. Druga pa zajamejo čisto malo, ampak tisto raztegnejo in razvlečejo. Tretja — tretja zgrabijo desetkrat več, kot so velika — a vse v njih je drobno, skrito. Rad bi bil vsak trenutek tak, kot so vsa ta moja zrcala. — Rad bi znal posrkati vase svet v vseh oblikah in vseh velikostih. — Ko sem bil otrok, sem dneve in dneve posedal ob Savinji in se učil gledati. In v sobi s poslikanim stropom, kjer sem spal, sem ležal na hrbtu in se učil poslušati konje, jezdece, služinčad na dvorišču... Mnogo noči nisem prespal.

HERMAN: Mlad si še. Prišel bo čas, ko boš iskal stare predmete po poselskih sobah, kletah, podstrešjih in si boš skušal obnoviti davno pozabljene slike. Mogoče je to vse skupaj odvisno od staranja. Vem pa: nekoč boš obiskoval kraje, ki si se jih že leta izogibal, ker se ti je zdelo, da so ti že preveč znani. In vstali bodo pred teboj v čisto drugačnih barvah.

FRIDERIK: Stavim, da ti sploh ne potuješ.

HERMAN: Ti ne potuješ. Jaz sem — tako kot zdaj — vedno na poti.

FRIDERIK: Ampak nikjer se ne ustaviš!!!

HERMAN: Zakaj bi se ustavljal? Ampak svoje poti — jasno načrtane poti svojega rodu — pa ne zapuščam.

FRIDERIK: Vidiš, meni pa je uspelo. Jaz sem se ustavil. Sezidal sem si ta grad. In zdaj imam dom. Bilo je malo po tem, po tem ko sem

zvedel, da se je tisto dekle ... tisto nepremagljivo ... utopilo. Mesec kasneje sem spoznal Veroniko.

HERMAN: Eno izmed svojih deklet?

FRIDERIK: Moje edino dekle.

HERMAN: Kaj? A imaš samo eno dekle? Vedno samo eno?

FRIDERIK: Da, Veroniko. Mlada je še.

HERMAN: Hvala, vem. Doma je iz Desenic. Hči Marka, kaštelana v Desenicah. Elizabeta jo je imela za spletično. Deset let je, kar si jo odpeljal. Nič čudnega. Mnogo deklet si odpeljal.

FRIDERIK: Ne, ni res. Tista, ki se je utopila, je bila zadnja. Deset let je tega ...

HERMAN: Vedno si bil ženskar in šaljivec.

FRIDERIK: Ne, ni res.

HERMAN: Imaš rad Veroniko?

FRIDERIK: Ne govoriva o tem ...

HERMAN: A ti veš, kaj govoriš?

FRIDERIK: Naročil bom še vina ...

HERMAN: Bi ti lahko nekaj rekel ...

FRIDERIK: Saj se pogovarjava, a ne?

HERMAN: Laž so tvoje slike in tvoji konji! In tvoja ogledala! (*Hoče jih razbiti, pa ga Friderik zagrabi, Herman se otepa*). Laž so te tkanine, glasbila (*ker ne more drugega, prevrne mizico, kozarca za vino se razbijeta — vino teče po tleh*), priznaj, da je vse to zabava. To so darilca za drobno punčaro, za zmedenega otroka.

FRIDERIK: Razburjen si. Vse, kar sem ti pokazal, se ti je zdelo prelepo. A če prav razmisliš, če se spomniš, kako je že od nekdaj bilo — pač lahko priznaš, da sem se moral spremeniti.

HERMAN: Goljuf! (*Se umiri in usede.*)

FRIDERIK: Kaj je to važno? Nekoč sva sklenila pogodbo, tvegano za enega in za drugega. A drug drugemu sva dala, kar je bilo treba. In jaz te zdaj ne oviram pri tvojih načrtih.

HERMAN: Ti sploh ne iščeš novih poti. (*Herman je razočaran.*) Ti si sploh z ničimer ne prizadevaš, počneš zmeraj iste puste neumnosti: lov na čaplje, lov na jelene, lov na zajce ... tvoje življenje poteka urejeno kot letni časi ali kot slike iz knjig, ki jih vedno zamenjuješ. Pa saj si vse te stvari že davno pozabil. Kot da jih zate ni. In v zrcalih v tej sobi se opazujem samo jaz: zate je vse tako, kot da gledaš v gol zid.

FRIDERIK: Ne zanimajo me stvari okoli mene. Skrbim za svoje zdravje. Prav dobro jem in dolgo spim: z Veroniko.

HERMAN: Pust, osamljen grad v enoličnih, temnih gozdovih; kako, da nisem opazil? Še nebo je tu nizko in motno. Kdo drug bi zmajal z glavo: čemu le je bog ustvaril to puščobo, ti pa se tu naseliš.

FRIDERIK: Drugi zapirajo oči pred nemogočim. Ti pa si jih odprl: in tako ti je zid izginil. Drugi se ustavijo na robovih neznanih dežel — in zaprejo oči, da jih ne mika vanje. Ti si jih pa uredil in uničil z mečem in davki — ti ničesar ne razumeš. Vedno si bil slabič.

HERMAN (*se smeje*): Kakšen otrok si še.

- FRIDERIK: Ko sem bil res otrok, kakšnih sedem let sem imel, sem prišel nekoč v stolp, k materi. Ti si bil pri njej, pogovarjala sta se. Držala je v naročju tvojo glavo. Ti pa si jokal. Kot da je to danes — kot da te vidim v enem izmed teh ogledal. Ti si jokal. Ne vem, kakšne tegobe si ji razkladal.
- HERMAN: Tvoja mati je bila prava opica. Obiskoval sem jo vsak mesec enkrat, dvakrat. Zaupal sem ji. Tudi ona mi je ure in ure pripovedovala svoje težave. Nisem je razumel. Navadil sem se nanjo, ničesar pravega nisem čutil do nje. Oh, našel sem mnogo drugačnih. Ampak kljub temu — meni ženske niso nikoli pomenile toliko, kot tebi.
- FRIDERIK: Jaz nisem nikoli jokal v naročju kake ženske.
- HERMAN: Ti nisi nikoli imel težke glave. Pa ti je nikoli ni bilo treba nikamor položiti.
- FRIDERIK: Žensk ne uporabljamo za blazine. Nisem še spoznal, da jih je treba tako zaničevati.
- HERMAN: In zakaj ti uporabljaš Veroniko? Za to, da lahko nekemu postaviš ta fantastični neresnični grad? Ženske uporabljaš za sve-tišča. Ženske so mehke, in če so blazine, je to še kar naravno. Sve-tišča pa so iz marmorja.
- FRIDERIK: Že deset let je, kar sem z začudenjem odkril sam sebe, se otipal, ogledal — in si začel pripovedovati pravljice. Ni lahka stvar to: mnogo napák si moraš priznati, mnogo željá moraš zavreči, včasih pa se kar smeješ, ko si izpolnjuješ najbolj neumne sanje: mnogo porazov je, ki jih moraš pozabiti. Odkril sem neznansko bleščečo zanimivost noči: ko zapreš oči, lahko sanjaš. V mehkih turških blazinah se ti telo razpusti v kapljice, utrujenost kot meglica počasi tava sem in tja, takrat se zbudi v tebi življenje, ki ga sploh nisi poznal. Vstajajo pokrajine, ki jih sploh še nisi videl. Srebrni jeleni in rdeče mačke se sprehajajo po modrih poljih, ki visijo v zraku. In na gugalnicah iz vinske trte se zibljejo dekleta, ki imajo kar več parov nog in mnogo dojk povsod po telesu. Nekaj časa sem vse dneve spal, samo da bi sanjal. Hotel sem sploh kar naprej spati.
- HERMAN: Tvoja žena pa sameva v Krškem. Pisari pisma. Frankopani se pritožujejo. Ti preprosto ne izpolnjuješ svojih dolžnosti. Kakšen gospodar vendar boš, če boš gledal samo nase?
- FRIDERIK: Tak bom, kot vsi drugi. Vsi gledajo samo nase. Kaj drugega jim tudi ne preostane — ko si ti edini gospodar; ko si edino ti tisti, ki sme vtikati svoj nos kamorkoli.
- HERMAN: Vedeš se pobalinsko. Moj vazal si. In moj zaveznik. Ne smeš mi delati težav.
- FRIDERIK: Že deset let je tako, kot je. Že deset let ti vohuni vse raz-krivajo. In ti že deset let ničesar ne ukreneš. In zakaj zdaj? To je smešno!
- HERMAN: Ponavljam! Gre mi samo za politične ozire: ne zanima me, ali ti Elizabeto ljubiš ali ne: seči ji moraš v roko. In vsaj na videz morata biti mož in žena.
- FRIDERIK: Tu ni nobenih političnih ozirov.
- HERMAN: Elizabeta je davek za tvojo svobodo. Plačati ga moraš.

FRIDERIK: Plačal sem ga. Elizabeta veze. To je tisto, kar najbolje zna. In strogo kaznuje dékle, če si kaj privoščijo. Vsakih nekaj let jo obiščem. Pozabila je name. — Res, kupil si me. Vsaj takrat pred leti; a nikoli me nisi dobil. In ne moreš me dobiti. Ta stvar te grize. Prosim te, pusti to.

HERMAN: Jutri potujemo v Krško.

3

(Pred zaveso se srečata GRBAVEC-DVORNI NOREC in SLUŽABNIK).

GRBAVEC-DVORNI NOREC: Blato, blato, blato. Zjutraj te vržejo iz postelje, pa moraš jezdit v Krško. Vsi smo prišli, čisto vsi. Frideriku pa ni za gospo grofico. S Hermanom se kar naprej pogovarjata. Sovražim razgovore. Razgovori so kot upanje. No, mogoče bi upanja odločala, če ne bi imeli pesti.

SLUŽABNIK: Saj Friderik že deset let ni pogledal žene.

GRBAVEC-DVORNI NOREC: To res ni lepo. Žena je še vedno njegova, ni Hermanova, tako kot njegov edinec.

SLUŽABNIK: Elizabeta joče po sinu. A Herman ji ga ne da. Ne pusti ga k materi niti za trenutek. Otrok pa potrebuje žensko. Odvadil se bo žensk, pa bo otročji in krut.

GRBAVEC-DVORNI NOREC: Ulrik je tretja celjska zvezda. Sestavljena iz prve in druge! Najsvetlejša!

SLUŽABNIK: Pa saj je tudi Herman vedno sovražil razgovore.

DEKLE *(pride mimo)*.

GRBAVEC-DVORNI NOREC: Ali tudi ti sovražiš razgovore?

DEKLE *(jezno)*: Da! *(In hoče mimo)*.

GRBAVEC-DVORNI NOREC *(jo pograbi in stisne k sebi)*: Saj se ne bova pogovarjala!

4

(Krški grad.

Utrjeni hodnik ob robu gradu.

Strelna lina.

Surobo stesana težka klop ob zidu.

Na klopi sedita Herman in Friderik. Friderik je popil ogromno in samo čisto malo preveč. V rokah še vedno drži stekleno čašo. Herman je bister, bal se je piti, a utrujenost ga dela lenega.

Zidovi in noč.)

HERMAN: Grofica Elizabeta je vendar zrela ženska. Veronika pa je trapasta mladoletnica.

FRIDERIK: Ljudje se rodimo z velikim ali z malim svetom v sebi. In z vsemi dejanji, ki z njimi spreminjamo svet zunaj nas, ne moremo spremeniti sveta, ki je v nas. Samo različno ga osvetljujemo: samo v različne zrcalne ploskve ga lovimo, samo kažemo si ga zdaj s te, zdaj z druge strani, zdaj veselega, zdaj žalostnega.

HERMAN: Posode smo — zajemamo v neko življenje — in čim več ga zajamemo, temveč izteče iz nas. Pravzaprav smo bolj sita kot posode. Umažemo se s težkimi blatnimi dnevi — zamašimo se, gladina v nas se dviguje, pa nas mrzli curki neviht raztrgajo in potem, ko smo čisto hladni, se še dalje praznimo s solzami. V nas pa ni ničesar. Prav ničesar.

FRIDERIK: Ne poznaš Veronike.

HERMAN: Ne dvomim o tvojem okusu. Veronika je gotovo lep kos sveta. A ta svet ni razsvetljen. Nisi ga raziskal. To neskončno zapleteno, mogočno življenje, ki utripa za njenimi lici kot pač v vsakem človeku, je zate nepregledno močvirje. Zato ima tako mistično moč nad tabo.

FRIDERIK: Ona vse zajame, vse razume. Ves svet in tudi jaz, vse to je že v njej, ona vse skupaj samo prepozna — ne vem, se je navzela iz oblakov ali iz metuljev te vsesplošne modre nevednosti o svetu. — Mene so zgrabile svetle oči te punčke. V njih se ne sveti samo ogrsko kraljestvo — v njih se svetijo tudi zvezde, za katere menda že veš, da so po najnovejših dognanjih neznansko velike, polne neštetihih mrzlih in toplih svetov. V Veroniki gledam prihodnost: kot da z vedrom v rokah stojim nad vodnjakom časa: zajemam za prihodnja pokolenja. Oče, Veronika ima boke kot gora. Nisem prepričan, da bi lahko naredila našo oblast nesmrtno — oblast je neobstojna zadeva, lahko bi pa naredila nesmrten naš rod.

HERMAN: Omamila te je. Čarovnica.

FRIDERIK: Ravнала je kot vsaka druga ženska. Čeprav je edinstvena ženska.

HERMAN: Nisem natančno obveščen. So sežigali čarovnice, ker so bile čarovnice ali ker so bile ženske?

FRIDERIK: Tistega čistega dne na jasi ob črnem gozdu, ko mi je prišla Veronika naproti in me gledala samoumevno, kot da me je že leta pričakovala ... nisem našel nje. Bilo je nekaj drugega. — Gozd se je, kot bi mignil, umaknil nekam za obzorje. Jasa se mi je zdela kot ocean. Človek ima dobrega konja, pa nima pravega meča. Pa najde dober meč, pa nima stremen, pa najde stremena, pa nima oklepa. Pa najde sijajen oklep, pa spet nima dobrega konja. Veronika pa je bila v tem hipu celota: vsi deli, ki sem jih iskal. Vse, kar je nujno za viteza.

HERMAN: Lepo je, da jo primerjaš opremi. To tudi je.

FRIDERIK: Ali nismo mi vsi orodje svojih želj? Če ne verjameš v želje — ali ni vsak od nas bedno orodje samega sebe?

HERMAN: Ti si moje orodje. Dobro. Tudi jaz sem tvoje. Kot praviš, je to zate drugotnega pomena. Pa ni. —

Če ne bi bilo kmetov, bi ne bilo obrtnikov. Če ne bi bilo obrtnikov, bi ne bilo trgovcev; če bi ne bilo trgovcev, bi ne bilo roparjev; in če bi ne bilo Turkov in plemičev, bi ne bilo vojakov. In če bi ne bilo vseh teh skupaj, bi jaz ne bil, kar sem. In ti bi ne imel denarja za svoje gnezdo. Če bi si jaz ne želel sina, tebe sploh ne bi bilo!

FRIDERIK: Tudi tebe je tvoj oče spravil na svet, ne da bi mu bil ti to posebej ukazal!

HERMAN: Ti nisi samo moj sin. Ti si moj prvi sin. Pa ne prvi po rojstvu. Bil sem star trideset, ko si se rodil. Takrat si že imel skritih bratov in sester skoraj pol toliko kot jaz let. A kaj si ti sploh pravzaprav? Dedič si. Prav nič drugega. Neko pravilo ti je dalo mesto, ki ga imaš. Neki zakon, ki so si ga izmislili kdo ve kdaj in ki je koristen, saj ni dal grofovstva samo tebi, vsem Celjanom je dal vse, kar imajo.

FRIDERIK: Postelja je bila bojišče, ki je ustvarilo Celjane. Parjenje je najvišji adut Celjanov — taki smo kot najmočnejši jeleni v krdelu. Lepo, da to priznaš. Ampak mogoče izdajaš naš rod Celjanov, ko mi prepoveduješ, da bi svobodno deloval kot plemenski samec!

HERMAN: Če že jemlješ primeri iz narave — vse v našem življenju je čakanje na pravi trenutek. Je pripravljanje orožja za tisti edini trenutek. — No, moj trenutek je napočil. Postal bom svobodni knez.

FRIDERIK: To si postajal že pred desetimi leti.

HERMAN: Trenutek se včasih obotavlja. A včasih se ponovi.

FRIDERIK: Moj trenutek pa je napočil — in se ne bo ponovil. Vzel sem si Veroniko in dobil bom sina od nje.

HERMAN: Trenutek se ne bo ponovil. Nekoč si si že priboril knežjo ženo in grofovskega sina. Ničesar več si ne moreš priboriti.

FRIDERIK: Elizabeto si si ti priigrals zame! Tudi moj sin je rasel zate in je tebi podoben!

HERMAN: Vse to si moral storiti. Vseeno, če si se boril ali goljufal ali pa si samo sprejel darilo. Brez ene od teh ponižnosti bi ne imel pravice do zakladov, ki so jih drugi priborili zate. To je tvoj poklon viteškim tradicijam.

FRIDERIK: Prav imaš. Zasužnjil si me. Zdaj si moram sam nekaj priboriti. Razbiti moram ta jarem. Saj ne kar tako! Pač zato, da bom vreden tvojega nasledstva. —

Rekel ti bom nekaj smešnega, a je resno: ti je premalo, da ob Veroniki končno živim?

HERMAN: Jeleni se do smrti bore za svoje samice. A jeleni so živali. Človeško življenje pa je poganski bog. Služi se mu z žrtvovanjem. In njegove milosti si priboriš z žrtvovanjem.

FRIDERIK: Tudi tebe preganja strast. Strast, s katero me ljubiš. Ti bi zame naredil vse, a nikakor ne pustiš, da bi jaz kaj naredil sam zase.

Lahko bi bil že ded, pa sem še vedno otrok. Petdesetleten smrkavec!

HERMAN: Očitaš mi, da sem tvoj oče. Jaz ti pa očitam, da še nisi uspel postati moj sin.

FRIDERIK: Ne bova govorila na tej ravni: saj se vendar že obadva starava.

HERMAN: Snovi še nisva izčrpala. Tu je Veronika. Ona je tvoje orodje. Ko si jo srečal, si — kot praviš — postal to, kar si. Ti pa si tudi njeno orodje, kaj?

FRIDERIK: Kaj pa drugega. — Ne izumljaj lepih besed — raje me reši Elizabete. Ne morem več izbirati. Takoj po tem, ko sem vzljudil Veroniko, sem se tedne potikal po vaseh. Obiskoval sem svoja bivša dekleta. Hotel sem izbrisati tisti strašni pečat, ki ga je vžgala vame. Kmalu sem videl: karkoli sem počel z vsemi temi de-

kleti, je bilo kot nekoč: prijetne kretnje in vabljiva toplina. A vse skupaj je bila laž. Igra, laž.

HERMAN (*porogljivo*): Torej si našel svoj svet? Svojo srečo?

FRIDERIK: Sem.

HERMAN: Kaj pa jaz? Misliš, da sem jaz našel isto v svojih deželah, v svoji politiki?

FRIDERIK: Nisi. Sveta se ni mogoče polastiti.

HERMAN: Res je. Ženske se je pa mogoče?

FRIDERIK: Jaz sem se je. Pa karkoli se zgodi z Veroniko — ona je moja. Ogrska krona pa je daleč od tebe.

HERMAN: Veronika je tvoja? Dve možnosti sta, če hočeš koga pokoriti: ali mu daš vse, kar moreš in ga ogradiš s svojimi darili. Tako sem dobil svoje napihnjene, nahranjene in pokvarjene vojščake. — Ali pa mu vzameš vse in mu potem ostaneš samo še ti — in tvoja moč. Taki so moji vitezi, ki nimajo niti enega hlapca, ki ne bi bil moj hlapec. In taki so moji kmetje — nimajo niti sami sebe. — Veronika je punčara: vse ti je vzela in tako si postal čisto njen. In čimveč ti jemlje, tembolj si njen. Ona je raztrgala vse, kar te je vezalo z ženo, pa tudi z mano in z grbom Celjskih. Konj, ki se je prestrašen odtrgal in bega po temnem polju. — Zdaj se pa delaš važnega, lažeš si, da nisi tak, kot si: ograjuješ Veroniko z dragotinami, pa tudi z ljubeznijo. Ampak če bi jo zares ogradil, bi ne bil ti sam upognjen in osamljen. Tako pa samo hočeš imeti simbol. In Veronika ti da simbol. Sama ti predstavlja svet in ta svet ti zagotavlja, da je tvoj. Ko bi ti tega ne zagotavljala, bi sploh ne bila ta svet, ki mora biti tvoj.

FRIDERIK: Čeprav živiva z velikimi zamahi in čeprav vsak od naju enako trdno verjame v svojo pot, se gibljeva vsak po svojih stezah. Pa če se srečava — spoznati se ne moreva. Zato ne izzivaj stvari, ki jih ne razumeš. Ne poskušaj uvesti svoje oblasti tam, kjer ni mogoča.

HERMAN: Saj sva se že zdavnaj domenila. Neko moč pa le moram imeti.

FRIDERIK: Kako prostaško! Usoda je prostaška. Ti si nad mano, tvoja beseda je ukaz, ti si edini, ki lahko kaj reče. Tako mene sploh ni.

HERMAN: V meni je boljši zagovornik Friderika, kot je to Friderik sam. Moj sin si. Na tvoje rame oprt bom živel dalje!

FRIDERIK: Potem se lahko jutri vrnem v svoj grad Friedrichstein?

HERMAN: Vrni se.

FRIDERIK: In ne bo se mi več treba vračati v Krško?

HERMAN: Toliko, kot je potrebno zaradi videza. Toliko, kot si hodil prej.

FRIDERIK: V redu. Dovoliš, da grem, dragi oče?

HERMAN: Lahko noč.

FRIDERIK: Zakaj mi hočeš kazati, da si mi oče? A zato, ker te je strah, da si mi to samo v čisto rokodelskem smislu? — Zakaj mi hočeš kazati svojo moč?

HERMAN: Bedasta čustva. Oprosti. Oprosti mi. Nikakor ti nočem kazati svoje moči.

FRIDERIK (*bi rad odgovoril, pa ne ve, kaj. Obotavlja se za trenutek, potem pa hrupno odide*): Lahko noč!

(Pred zaveso stopi vitez).

VITEZ *(razglasi)*: Elizabeta Frankopanka, hči kneza Frankopana Modruškega, žena grofa Friderika Celjskega, je danes ponoči nenadoma preminula.

(Nekje v daljavi, morda na obzidju, se oglasi rog).

DEKLE *(priteče razburjena)*: Jaz vem vse! Jaz vem vse! On jo je! Friderik!

(Prideta Menih in Grbavec-dvorni norec. Pogovarjata se).

MENIH: Ves večer je sklanjala glavo.

»Čemu ta sprava,« je govorila.

»Tako rada sem živela sama,

tako me boste pa jutri našli mrtvo.«

GRBAVEC-DVORNI NOREC: Kako bi naj Elizabeta vedela, česar še Friderik ni slutil.

DEKLE: On jo je! Friderik! Videla sem! Vse vem!

VITEZ *(zdaj govori čisto zase)*: Vsa kot senca je bila, ne za oko, ne za srce.

III. dejanje

1

(Potujoči igralci nastopijo pred spuščeno zaveso).

GRBAVEC *(razlaga svojim ljudem)*: Ne vemo, kako je Frankopan zvedel za umor. Vzel je nazaj nekdanja frankopanska posestva, Elizabetino doto. In ves svoj vpliv je zastavil proti Celjskim.

(Dečki prinesejo sliki Friderika in Veronike).

DEKLE: Glej, ni še vzcvetela prva roža iz njenega groba.

Ni se še zemlja umirila. Jaz bi se pa naj

že s teboj poročila.

NEVEDNI KMET *(igra Friderika kot preprostega in ognjevitega mladeniča)*:

Ona je bila vedno hladna

kot rezilo noža.

Ti si bila vedno vroča

kot življenje ali kot smrt.

GRBAVEC: Friderik se je poročil z Veroniko, z dekletom nizkega rodu. Prenizkega za grofa, kaj šele za bodočega kneza in cesarjevega sorodnika. Herman je začel vojno s svojim sinom. *(V daljavi bojna trobenta)*. Oblegal in zavzel je Friderikov grad. A Veronike in Friderika ni bilo več tam. Tri leta kasneje je dal Herman ta grad porušiti do tal.

(Dekle in Nevedni kmet odpojeta in odigrata pesem o Frideriku).

DEKLE: Grof Friderik v Budim je zbežal,
da bi se pred očetom skrila,
da bi se pred očetom skrila.

Ivan Zrinjski, gospejin brat,
takrat je že pred kraljem stal,
pri kralju je pravico iskal.

To je mož, ki je moril,
kri naj poravna s krvjo,
kri naj poravna s krvjo,

Naj vzame meč, naj vzame ščit,
naj se gre z menoj boriti,
kdor prav ima, bo živ ostal.

Ti Celjski so prevročih glav;
kralj se je rabsodbe zbal;
kralj se je rabsodbe zbal.

Bil v Budimu je danski kralj,
danski kralj, tuji vladar.
On naj pravico razdeli.

Ni sodil boja danski kralj:
za grofa je dosodil smrt;
za grofa je dosodil smrt.

Rabljevó jutro je prišlo...
Odjezdilo je Ogrov sto,
odjezdilo je Ogrov sto...

Poslala jih je Barbara,
peljejo brata njenega,
peljejo ga zvezanega.

Poslala jih je Barbara,
ne peljejo ga pod rabljev meč,
peljejo ga k očetu domov.

(Navedni kmet prikaže, kako se je Friderik vračal domov. In odide).

(Izpod stropa visi gostilniški izvesek. Pod njim stojita Meščan in Grbavec).

(Topotanje konjskih kopit. Naraste. In zamre.)

MEŠČAN: Leto dni že Herman lovi Veroniko.

DEKLE (*zakriči in steče*): Kako naj živemu človeku iztrga srce?

MEŠČAN: Roka, ki je prešibka, da bi božala,
je še dovolj dobra, da lahko ubija.

(Topotanje kopit.)

GRBAVEC: Ubogo dekle se je zmeraj skrivalo. V pustem stolpu v Desenicah. V potratnem gradu ljubezni. V zidanih hišah, v lesenih kočah, v ozkih stolpih križemkražem po deželi, ki je bila posejana s kopiti utrujenih konj.

DEKLE *se za hip prikaže. Ko zasliši topotanje kopit, se takoj spet skrije. Topotanje kopit narašča in zamre med Grbavčevimi besedami:*)

GRBAVEC: Bila je lepa misel,
ki beži
med prsti kuščarjev.
(Topotanje kopit.)

MEŠCAN: Vsi vemo, da so Hermanovi konjeniki ujeli Veroniko in jo privedli na celjski gornji grad, kjer je Friderik sameval zaprt v svojem lastnem utrjenem stolpu.

GRBAVEC: In Veronika je bila zopet skrita. V igračasti ječi prastarega in tesnega gradu. Okovi. Slepo okno. Kako malo sta grofovski oče in grofovski sin govorila o njej.

DEKLE *(priteče in se zruši na kolena):*
Kako veseli so zidovi,
kako poskočne pesmi varnosti
pojejo, ko vzhaja
in ko zahaja sonce.
V mraku so kot kuščarji
z odprtimi usti, otrpli od mraza.

2

(Celjski gornji grad.

Silhueta Friderikovega stolpa.

Strogo kvadraten prostor v najvišjem nadstropju stolpa.

Široka postelja ob zidu.

V kotu pult za pisanje, poleg knjig tudi krožnik od večerje in kruh.

Stol.

Skrinja.

Stolp ima okno veliko meter krat pol metra.

Friderik je oklenjen. Verige nosi kot zapestnice).

HERMAN: V tvojih letih človek več ne potrebuje ženske. Ženske so za otroke: da jih dojijo, da jih previjajo. Otrok pa rase in vedno bolj je pogumen. Že mladeniči so do žensk nevarno neprizadeti. Bore se za užitek; in za svoj ponos. Jasno. Ampak ženska? V trenutku, ko mu hoče dekle vso noč viseti okoli vratu, postane železni kandidat za viteza preganjana grlica. In če mu dekle zašepče: poročiva se in ob dolgih zimskih večerih ti bom grela noge, mladenič skoči pokonci, butne skozi okno... Zjutraj pa ga najdejo na tleh pred kako taberno.

FRIDERIK: Mož ugotovi, da je ženska pohištvo. Izkusil sem. V isti sapi se mu posveti: imam lepo pohištvo. Samo en kos je nepopravljivo

oguljen. To je preveč vsakdanje. Pozabljamo — da je tudi edina pot, da ne obtičimo. Drugače je seveda, če srečamo kakšno Veroniko.

HERMAN: A ne, da moški od ženske veliko pričakuje? V njej je nekaj svetlega. V njej je nekakšna kuhinja. Vroča, zadušljiva, ampak čarobna. Si tudi ti kdaj buljil v trdo kuhano jajce? Stiskaš ga v dlani, belo je, stene se vdajajo, poka. Nekakšno belo, dolgočasno meso s topim vonjem. In vendar lahko iz take stvari ob drugačni obdelavi nastane petelin. — Tako mož vztrajno prekopava velikanski kos lepega mesa. Iz njega izkoplje to ali ono. Ampak smisel? Smisla seveda ne izkoplje.

FRIDERIK: Sem nemara v ženski iskal smisel? Kaj pa, če najdeš smisel v sebi? — Ti pa razpostavljaš valpte. Razdeljuješ svoj vpliv. Razporejaš moč proti moči, kot da so vsi ti vitezi in knezi in celo tvoj kraljevski zet — šahovske figure. Ali je v tem smisel?

HERMAN: V tem dvomljivem času omahuje človek — pa naj je pošten ali ne — med navdušenjem in obupom. Lahko se ženem za svojim kraljestvom, a če bi se igral preveč, bi propadel. Lahko bi se odrekel svojim željam: a s tem bi izgubil to, kar mi največ pomeni. Zato se igram. Norčujem se iz teh velikašev. In to norčevanje je edino, kar jemljem resno. Včasih me zanese navdušenje, pozabim, da moram igrati — pa se spustim v slabo kupčijo. Včasih me zanese obup — pozabim, da so moje šale resne in moje vojske ni tam, kjer bi naj krokala. Tako vidiš, niti moje igranje ni nekaj absolutnega.

FRIDERIK: Dobro veš, da ne moreš ničesar. Vsaj ničesar takega, kar bi bilo samo tvoje in povrhu še vsaj malo znamenito. Svojim kmetom ali svojim meščanom lahko dovoliš dihati. Lahko jih tudi pobijaš. To je pa vse: peka ne boš spremenil v kovača, kmeta ne v pisarja in krojača ne v viteza. Malenkostne razlike? Pa so le tu. Saj se vse spreminja. A za tem stoji ljubi bog — lahko pa tudi tisoč malih in velikih ljudi — ti pa prav gotovo ne. Ali si že kdaj naredil kaj znamenitega, učinkovitega — in je bilo to čisto tvoje?

HERMAN: Ločil sem te z Veroniko.

FRIDERIK: Vem, v slabih stvareh uspevaš. Tako je pač: Če narediš otroka, ne veš, kaj si naredil. Če pa koga ubiješ, je z njim vse jasno: dokončno.

HERMAN: Ne izogibam se lepim dejanj. — Res mi gre najprej za svet, ki ga imam v rokah. A ti mi nisi številka — v tem je moja slabost. Lahko bi zapovedal ubiti Veroniko. A tega se bojim.

FRIDERIK: Saj si ti, Herman, daleč nad svetom, zdi se ti, da ga vladaš, pa on vlada tebi. Nitke iz tvojih rok peljejo v sleherno vasico, a te nitke največ vlečejo tebe — in te na ta način suvajo v to ali ono dejanje. Kadar pa ležim pri Veroniki, sem gol. Nisem več institucija, nisem namalani bog — lahko se — in seveda se — borim z njo in samim sabo. Izgubljam jo, dobivam jo, in kar je najpomembnejše — spreminjam jo. Tako spreminjam tudi sam sebe, kajti jaz se namreč spreminjam z njo.

HERMAN: Priznam: V ženskah je določena patetika. A če se dvignemo iz temne postelje, če se malo razgledamo po prostoru in času, posta-

nejo ženske pravi drobiž. Jasno: čim več časa in prostora imaš pred sabo, tem manjše in brezvrednejše so potankosti. Če so vse posameznosti brezvredne, se celo lepo prestrašiš — kot da si naenkrat sam v neizmerni praznini. Ampak če se stvarjem čisto približaš, in to v zelo kratkem času in za malo časa, stvari narasejo in postanejo veliko pomembnejše, kot so pa v resnici. Če bi lahko cel zlezal v kakšno žensko, bi postala pomembnejša kot tvoje življenje, pa kar je še hujše — tudi kot tvoje delovanje, tvoja odgovornost. Bila bi večja in pomembnejša kot vse: bila bi tvoja nova mati in ti bi začel vse od začetka.

FRIDERIK: Začel sem vse od začetka.

HERMAN: Ali imaš še eno življenje?

FRIDERIK: Pa ali ga imaš ti, ko tako zaupaš v svojo moč?

HERMAN: Nimam. A jaz sem si vsaj iz tega enega življenja nekaj naredil.

FRIDERIK: Vprašanje je samo v tem: ali hočeš živeti v velikem ali v malem svetu. Jaz imam raje malega — ker v njem vidim srečo. Kar se pa tiče velikega — človek si lahko naenkrat ogleduje eno deblo, ne pa deset debel. Zakaj? Svojih moči, pozornosti, svojega telesnega aparata ne moreš razdeliti na deset stvari hkrati. Ti se veseliš gozda, jaz drevesa. A ti gozda ne moreš objeti ne razumeti — jaz pa lahko z drevesom marsikaj poskušam.

HERMAN: Oblast mi je igrača, res. A otrok — tako, kot ti — lahko prime igračo, pa jo vrže v potok. Dobil bo novo. Jaz pa imam samo to eno igračo. In priklenjen sem nanjo kot suženj. Šalim se — menda se še znam šaliti. A odrekel se ji ne bom nikoli.

FRIDERIK: Tudi jaz sem tak suženj, ki se ne bo odrekel bele verige Veronikinih rok.

HERMAN: Ti mi hočeš vzeti mojo igračo. Vzeti, čeprav je ne potrebuješ.

FRIDERIK: Vedno sva se razumela. Tako prijazno in čuteče sva govorila drug z drugim.

HERMAN: Moral bom ubiti Veroniko.

FRIDERIK: Tako boš ubil tudi mene.

HERMAN: Lahko bi dal ubiti tudi tebe

FRIDERIK: Zakaj me ne daš?

HERMAN: Friedrichstein, tvoj novi grad, bomo porušili. Naj vsi vidijo, kako propade grešno gnezdo. Sovnek, naš stari grad, stoji v prijaznejši pokrajini: tja bom ukazal prepeljati pohištvo, slike in ogledala s Friedrichsteina. Veroniko bomo obtožili čarovništva in obsodili na smrt. Pazi! Tu se začenja moja zamisel: Veronika izgine. Lahko celo sežgemo kakšno drugo namesto nje, ljudje je tako ali tako ne poznajo — a to so podrobnosti. Tako: Veronike ni več. In vendar je! Kadar le hočeš, se lahko napotiš na Sovnek. Če si zbereš tam še tisoč drugih deklet, meni nič mar. — Samo da vse ostane za grajskimi zidovi. —

FRIDERIK: Ko umreš, se pa lahko poročim, pa čeprav s točajko Pri zlatem medvedu?

HERMAN: Takoj ko Veronika izgine, te ugledno poročimo.

FRIDERIK: Zdi se mi, da je smrtno nevarno biti moja žena.

HERMAN: Boš že poskrbel, da bo neopazno samevala v kakem stolpu.

FRIDERIK: Ne. Hočem Veroniko. Samo Veroniko. Ona je grafica Celjska, moja žena. Ona je zame ves svet. Za ničesar več ne morem barantati. In niti koščka nje ne morem dati, imeti hočem ves svet.

HERMAN: Tudi jaz ga hočem imeti. A jaz ga imam vsaj lep, velik, resničen kos.

FRIDERIK: Jaz imam vsega.

HERMAN (*zase*): Kako bi ga rešil peklenškega simbola te čarovnice! Simbola, ki ga strjuje v mrzel kip — kip, ki ne bo nikoli na noben način uporaben. (*Kriči.*) Jaz, moj Friderik, se še lahko čemu odrečem. Jaz se še lahko zvijam med okamenelimi pojavi, jaz še lahko premikam figure, ki so jih tebi podobni zabili v zemljo, jaz sem še mlad! Mlad sem še!

FRIDERIK: V teh letih, pa ponosen na to, da je otročji. — Zakaj preganjaš trgovce? In zakaj po tem na lastno pest trguješ? In zakaj podpiraš umazano obrt? — Odrzri svoje medalje in verižice. Zakaj si ogrski baron? Trgovec s češkimi posestvi? Križar v vojni proti husitom? Kandidat za bosanski prestol? Poveljnik vojsk, ki gredo proti sultanu? Zaveznik sultanovih zaveznikov? Pusti vse to in daj ljudem v svojih deželah mir: naj v miru kmetujejo. Vojne so potrebne, da se ljudje boje misliti po svoje in da vedo, kako si jim ti potreben. Že — zunanja politika je nujnost. Brani se, napadaj, prillaščaj si. Ampak vsaj četrt teh tvojih funkcij je samo okras. Igrača? Slepilo za razdražene oči. — Ko te bom videl, kako se v starem jopiču v naši stari pusti dvorani podpisuješ čisto na kratko...

HERMAN: Časi so se vendar spremenili!

FRIDERIK: Običajni niso za to tu, da bi se jim mi uklanjali. Midva sva se spremenila. Prav praviš, otrpla sva. Kot martinčka sva otrpla — vsak v svojem soncu.

HERMAN: Priznaš, da sva nasprotnika?

FRIDERIK: Najina hotenja so nasprotna.

HERMAN: Midva pa sva si blizu? — Morava se povezati. Glej, vitezi branijo ženske, posebno če jih ljubijo. Ti pa Veroniko žrtvuješ.

FRIDERIK: Jaz jo varujem. — Vsakogar postavi čas pred reko: eden zajema s sodom, drugi s čašo, tretji z rokami. Eden večkrat, drugi bolj poredko. Če zajemaš s čašo, lahko še vedno zajameš več, kot kdo drug s sodom. Pa seveda obratno. — A če imaš čašo, dobiš vedno čisto vodo, oni s sodom pa dobi včasih še pesek. — Več, kot sem doživel, nisem mogel. Ne bom mogel. Ni mi težko umreti. Nisem še pričakoval tega. A to je samo konec poti, to je samo največja utrujenost. Saj tudi vsak večer zaspiš — čeprav je življenje kratko. Da bi si ga podaljšal, bi lahko poskušal neprestano bedeti. Tretjino življenja prespiš, tretjino pa zaješ in zapiješ. Groza. Jaz se pa ne bom več spreminjal. In tudi Veronika se ne bo.

HERMAN: Kaj še vedno ne ločiš med zunanji podobami, ki so, kakršne so, pa če se še tako zaletavamo vanje. — Kot si sam rekel:

jajce lahko razbijemo, ne moremo ga pa spremeniti v kozarec. — In med notranjimi, ki so res naša last, a jih nikakor ni preveč lahko ubraniti pred časom. Času ni spomin prav nič več kot samo najljubša specialiteta. — Pokoplji Veroniko v svoje srce, prižigaj ji sveče. Prirejaj ji vedno nove črne maše in orglanje in zvonjenje — prenašaj jo v črnih nosilnicah po pokrajini svojega srca; postavljalj ji kapelice, daj poslikavati cerkve v njenem imenu, zgradi ji samostan — dve sto devic za prenapeto vlačugo! Poglej — gre samo za drobce politike. Oblizni ta slano grenki občutek realnosti!

FRIDERIK: Nisem tako svoboden kot ti, ki si samo preprosto misliš, da si svoboden. Jaz sem svoboden kot pes, ki je priklenjen z dolgo verigo. Ampak ti? Ti si bolan pes. Čeprav nisi priklenjen, se sploh ne moreš premikati niti tako daleč kot jaz, ki sem na verigi. — Pozabil sem na svoje oči — ker so videle lepše ženske, kot je Veronika. Na ušesa, ki so poslušala nežne glasove in zanosne pesmi — Veronika pa je brez posluha. Na roke, ki so objemale lepa telesa — vitka, polna zrelega zanosa. Veronika pa je punčka. A nisem pozabil nase. In jaz, jaz ljubim Veroniko. — Če vrtam po temnih oazah v sebi, bi posumil: mogoče se pa sam hočem znebiti Veronike! Toliko žensk je vsenaokrog: lepših, nežnejših, iskriverjših kot Veronika. A jaz sem priklenjen nanjo. Taka kot je, je tu. Ne morem je zamenjati. Ne morem ji ubežati.

HERMAN: Pusti to — je preveč abstraktno. Res ljudje včasih ne moremo popustiti, naša stara dejanja nas opredelijo, naša življenja nas opredelijo s čustvi.

FRIDERIK: Ti nisi ljubil. Ti nisi prišel do konca.

HERMAN: To je patetična samoprevara. Ti bi naj bil svoboden človek, ko pa drugim ne moreš dati svobode?

FRIDERIK: Ti bi naj bil svoboden človek, ko drugim prodajaš svobodo?

HERMAN: Zakaj si ubil Elizabeto?

FRIDERIK: Ne pustim si ukazovati.

HERMAN: Si bil jezen?

FRIDERIK: Bil sem ponižan.

HERMAN: Ne verjamem. Preveč si trdoglav. Če bi te jaz ponižal, bi ti nikoli niti ne zapustil Friedrichsteina. Hotel si ubiti Elizabeto, da bi si dokazal, kako ljubiš Veroniko.

FRIDERIK: Hotel sem si dokazati, da sem svoboden.

HERMAN: Dokazal si si, da si suženj Veronike.

FRIDERIK: Priznaj, vse lumparije si našpičil v prazno, bile so brez smisla kot solze, ki padajo v reko. Zaradi prometnih težav v svojih grofijah si izgubil preveč časa s politiko. Ostal si mrzel, prazen otrok. Kaj si dokazuješ s tem, da preganjaš Veroniko?

HERMAN: Nič. Samo sežgati jo bom dal. Meni prepusti posledice mojih ukrepov. Če že sam ne znaš ukrepati. Ubil jo bom. Sežgal.

FRIDERIK: Človek v meni joče. Človeka v meni boš ubil.

HERMAN: V tebi je mrtev, trd in tog človek.

(Trg v Celju.

V ospredju ob strani nizek oder in klop za sodnike.

V ozadju grmada.

Ljudstvo prinaša polena za grmado.)

VOJAK *(straži pred grmado in miri ljudi)*: Počasi, počasi. Sojenje se še ni niti začelo. *(Pogleda grmado in se zgrozi.)* Ne več, ne več! *(Iztrga stari ženici kup polen in jih zabriše po trgu)*: Ne več, sem rekel! Kaj hočeš, da zgori celo mesto?

NEVEDNI KMET *(starki)*: Kaj ti je naredila Veronika, razen da je mlada?

HLAPEC: Mogoče bi tudi sama rada gorela?

MEŠČAN *(vojaku)*: Pusti ljudem veselje. Čarovnic pri naš zelo primanjkuje in grmade gore tako zelo redko.

(Sodniki — med njimi so trgovec, duhovnik, vitez, doktor — Grbavec pa je glavni sodnik — gredo mimo. Ljudstvo obmolkne. Sodniki posedejo po klopi.)

DUHOVNIK: Ljubezen govori iz njenih ust.

DOKTOR: Ljubezen ni dokaz.

TRGOVEC: Danes obsojamo njo,
jutri bo Friderik
obsodil nas zaradi nje.

DOKTOR: Če je ne obsodimo,
Friderikove ere
niti dočakali ne bomo.

MENIH: Saj je vendar plemkinja,
kako naj bo čarovnica?

DUHOVNIK *(sentimentalno)*:
Kako preprosto je utrgati cvetlico.
Veronika je cvetlica:
za soncem se obrača
kot mi vsi.

MENIH: Veronika ima trideset let.

Med beganjem po deželi
je rodila otroka.
Šibkega.

Izgubil se je. Za vedno.

Najbolje zanj,

Veronika, kako koristno bi bilo za nas,
da bi se tudi ti pretopila v roso.

GRBAVEC-GLAVNI SODNIK *(je ves čas molčal. S kladivcem udari po mizi in naznani)*: Sodišče odhaja na posvet! *(Sodniki odidejo.)*

SMRT *(pripleše, udarja na boben)*:

Če si lep in mlad,

če si uvenel,

jaz plešem samo s kostmi,

jaz vidim samo kosti...

(Ljudje zaplešejo veselo kolo. Smrt ga vodi.)

DOKTOR (*brez sape priteče*): Čujte sporočilo! Sodišče je dva dni odgovarjalo na Hermanove obtožbe! Razglaša jih širom po deželi za neveljavne. Veronika ni začarala Friderika. Veronika je oproščena! (*Kolo počasi preneha. Val negodovanja med ljudmi.*)
(*Sodniki pritečejo in se naglo razbeže.*)

VOJAK (*priteče*): Herman je ukazal prijeti sodnike!

NEVEDNI KMET: Sodnike bodo pobesili! Rajanje bo!

(*Zavesa nas loči od ljudi, ki divjajo in nekaterih hrup še vedno prihaja do nas.*)

SMRT: Herman Veroniko po krivici

drži v ječi.

V ječi sede sodniki.

Ta ali oni bo visel.

Ptice pojo čez polje.

Polje pa je požeto. (*Odide.*)

Meščan, kmet in menih se srečajo pod gostilniškim izveskom, ki se pripelje izpod stropa.)

MEŠČAN: A Friderik zdaj kaj upa?

NEVEDNI KMET: Je Herman poražen?

MENIH: Nič posebnega. Nekoliko utrujena sta. In govorita, kot da sanjata.

4

FRIDERIK: Kar bog zveže, naj človek ne loči.

HERMAN (*se smeje*): Kakšna glava! In kakšne citate si dobi. — Ne razumejo vsi besed, ampak samo ti, ki jim je dano. So skopljenci, ki so se taki rodili, so skopljenci, ki so jih ljudje naredili take, kot so, in so skopljenci, ki sami sebe skopijo zaradi nebeškega kraljestva. — Jaz ne potrebujem nikakega skopljenca.

FRIDERIK: Hočeš, da se izneverim bogu. Bog me ni nikoli skrbel. Ampak ti hočeš, da izdam sebe. To se ne bo zgodilo.

HERMAN: Kdor more razumeti, naj razume. Ti pa ne razumeš. Ti se odrekaš svojemu svetu, svojim očesom, ušesom, rokam in glavi — zakaj? Zato, da bi bil Veronikina putka? Da bi bil sam v sebi zakrožen? Skopljen že, ampak zaokrožen? Morda bi imel prav, če bi te oči, ušesa, roke uničevale. Če bi te vleklo na krivo pot. Ampak tebe moč tvojega duha vleče na krivo pot: To pa zato, ker ne veš kam nasloniti svoje veličine.

FRIDERIK: Človek, ki ni spoznal sreče; človek, ki ni veroval, me ne more razumeti.

HERMAN: Ti nisi dosegel sreče. In veroval nisi. Tvoje živo iskanje, tvoje razbrzdano nihanje me je navdajalo s ponosom. A bilo ti je pretežko. Zato si se predal Veroniki. Skopil si se: v zameno pa dobil srečo in vero.

FRIDERIK: Osrečila me je, napolnila me je z vero v življenje sama od sebe, na travniku pred Desenicami, ko sem jo zagledal samo in lahko kot metulja.

HERMAN: Sreče ti ne more nihče dati. Kaj šele vere! Eno in drugo si si prigoljufal.

FRIDERIK: Ti si ne enega ne drugega niti prigoljufal nisi.

HERMAN: In kaj potem? — Verjel sem, da si boš ti lahko to vse priboril. Bil sem srečen ob misli, da boš morda ti srečen. Ali tvoj vnuk.

FRIDERIK: Je krona sreča?

HERMAN: Oblast je svoboda.

FRIDERIK: Ali ima kralj in cesar Sigismund kako oblast in kako svobodo? Bolj kot se večaš, bolj se razkriva nesmisel tvojega početja.

HERMAN: Za zdaj se bijem za krono. To ima smisel. Ko bi že imel krono, bi se pa boril za nekaj večjega. Ne vem, kaj bi bilo še večje, a vem, da tisto večje je. In tisto bi spet imelo svoj smisel.

FRIDERIK: Ne veš, da je smisel samo v nas.

HERMAN: Smisel je v nas, a samo dokler stvari ne dobimo. Kdor ga doseže, ga potepta v prah — tako kot ti.

FRIDERIK: In zato si mi vzel Veroniko? Zato da ima moje življenje neki smisel? Hvala ti. Smisel — za kaj? Za koga?

HERMAN: Veroniko sem ti pripravljen vrniti.

FRIDERIK: Ti bi mi še enkrat dokončneje vzel Veroniko — tako da bi mi vrnil neko drugo, omadeževano, ponižano, odrinjeno Veroniko. Takó bi mi vzel še tisti drobec smisla, ki ga zdaj vendarle še najdem. Ki ga najdem tudi še v stolpu.

HERMAN: No, vrni se v stolp. Saj je udoben, tak viteški napor. In išči svoj smisel.

FRIDERIK: Ti se ne moreš odločiti. Mevža. Med nebom in zemljo visiš. Preklet. — Ne moreš biti niti zame niti zase. — A odločiti se je treba. Samo to — odločiti je treba in vse je prav in jaz sem se odločil.

HERMAN: Kakšen neuklonljiv optimist.

5

(Pred zaveso stopi vitez.)

VITEZ *(poroča)*: Jošt Soteški, vitez Hermana Celjskega, je spremil Veroniko iz Celja. Na gradu Kostanjevici je Veronika počivala. Pred kosilom je šla v kopel. Tam jo je utopil vitez Jošt Soteški.

(Dolg premor.)

MENIH *(nastopi in pove s tihim, odsotnim glasom)*: Friderik je Veroniko pokopal v Jurkloštru, obdaril je samostan; in mnogo cerkva in kapelic je dal poslikati. Ustanovil je ženski samostan Veroniki v spomin.

(Zavesa se dvigne.

Sovnek, najstarejši grad Celjanov.

Friderik sedi na mehkih turških blazinah in kadi čibuk. Ob zookih poltene vzhodne glasbe mu plešeta dve orientalki. Nekaj drugih žensk različnih starosti in stanov zavzeto opazuje prizor.)

GRBAVEC-DVORNI NOREC (*nastopi in razlaga: prijazno, skoraj žalostno*):

Friderik je živel do svojega
devetdesetega leta
na starodavnem gradu Sovneku
med izbranimi lepoticami;
samo eno si je želel,
samo eno je iskal,
pa je ni našel.

(*Ropot bitke. Zvoki se pomešajo.*)

VITEZ (*jaha in maha z mečem*): V Friderikovem imenu
je mladi grof Ulrik
vodil bitke za Laško in Ljubljano.

GRBAVEC-DVORNI NOREC (*pripoveduje dalje o Frideriku*):

Pozaba? Omama? Sen?
Ne. Preprosto — življenje.
Človekova izrednost
je prav v tej sijajni možnosti biti neznačajan,
rasti,
pa biti utrujen. Zaspati po dolgi poti.
Samo, kdor je mlajši, zmaga.
Tako je stari Herman zmagal.
A Friderik je imel prav.

(*Zavesa pade.*)

6

(*Pred zaveso stoji Ulrikova krsta. Več postav, zavitih v črne plašče, v kapucah, pride ponjo.*)

DUHOVNIK: Naj počiva v miru knez Ulrik, zadnji grof Celjski. Rodil se je z nemirom v prsih. Nemir je prihajal iz njega. Nemir ga je pokončal. Bil je obenem vnuk svojega deda in sin svojega očeta.

VITEZ (*se prične prepirati*): Imel je trdo roko svojega deda!

TRGOVEC (*se razjezi*): Imel je omahljivo srce svojega očeta!

VITEZ: Ni gledal samo nase kot Friderik!

TRGOVEC: Ni delal za rast svojih dežel kot Herman!

VOJAK: Velik človek je bil Ulrik.

TRGOVEC (*gleda krsto*): Da; in težek.

(*Poskušajo dvigniti krsto.*)

MENIH: Je nerodno, a?

MEŠCAN: Bo že šlo, saj smo ga že toliko let prenašali.

VITEZ (*se razjezi*): Svojemu očetu je priskrbel knežji naslov!

MEŠCAN: Zaradi tega naslova se je osem let vojskoval s Habsburžani.

Vse kmete so pobili; mi, obrtniki, pa nismo ničesar prodajali!

VITEZ: Ulrik je vladal na Ogrskem
namesto svojega nečaka kralja Ladislava.

Bil je cesarski namestnik na Češkem. Slavni vojskovodja.

TRGOVEC: Kradel je pač na Ogrskem in na Češkem, pa tudi na nas ni pozabil.

VOJAK: Bil je vitez, kot jih ne bo več!

NEVEDNI KMET: Bili smo neumni. Njegov oče je lovil race in device, pa smo se tako jezili nanj.

TRGOVEC: Mi norci! Njegov ded Herman se je vtikal v trgovino in obrt, pa smo ga preklinjali!

(Vsi skupaj dvigujejo krsto.)

MENIH: Šel je nad Turke, pa so ga Ogrji ubili.

DOKTOR: Bolj je zaupal svoji zvezdi kot svojim vohunom. Zdaj bodo pa razkosali našo deželo!

VITEZ: Ulrik je uresničil, kar so sanjali Celjani!

TRGOVEC: Ulrik je uničil, kar so Celjani imeli — ni zapustil potomcev.

(Odidejo in odnesejo krsto.)

DEKLE *(nastopi in odsotno zašepeta)*: Zapustil nas bo kot veter — brez sledu.

(Zavesa se dvigne.)

7

(Kapela celjskega minoritskega samostana.

Grobnica Celjskih je odprta.

Nekaj vitezov na vsaki strani.

Ulrikova vdova Katarina.

Ljudstvo.

Osem postav v črnih haljah s kapucami prinese krsto: za njo nosijo vitezi na rdečih blazinah meč, oklep, ostroge in grb Ulrika Celjskega. Za znamenji viteške časti nosijo oprode prapore: celjskega, ortenburškega slavonskega.

Eden izmed vitezov stopi k odprti grobnici.

Ko spustijo krsto, vzame oklep in ga razbije. Zlomi ostroge in grb. Meč mu povzroči nekaj težav. A ne za dolgo.

Vitez opravi vse to povsem preprosto in naravno — kot da je že od nekdanj priča koncu znamenitih knežjih rodbin.)

VITEZ: Danes, grofje Celjski, in nikdar več!

(Na njegov hripav klic se zasliši neznanski jok po vsej cerkvi. Prapori so povešeni.

Oprode jih zlomijo (ker so preveliki) in jih zmečejo v grobnico. Črna maša se začne.)